

ESTUDIS

FULLS/70

del Museu Arxiu de Santa Maria

Mataró, abril 2001

FULLS/70
del Museu Arxiu de Santa Maria
Mataró, abril 2001

TAULA

Portada: Facsímil d'una de les obres de teatre editades per la casa Patuel de Mataró. El dibuix de l'orla és d'Eusebi Vidiella, conegut impressor i llibreter de Mataró, i actor a la Sala Cabañes.

Edita: **MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA**
Centre d'Estudis Locals de Mataró.
Director: Manuel Salicrú i Puig.
Beata Maria, 3
Tel. 93 790 15 28 (Parròquia de Santa Maria)
Composició i impressió:
Copisteria Castellà. c/ Pujol, 40 - 08301 MATARÓ
Dipòsit Legal: B-15.257-1978 *ISSN* 0212-9248

L'Equip del Museu Arxiu de Santa Maria no es responsabilitza necessàriament de l'opinió que expressen els articles signats.

Amb la col·laboració del

Patronat Municipal de Cultura
MATARÓ

EDITORIAL

L'ARXIU TEATRAL DE LA CASA PATUEL

Sortosament, de manera continuada, el Museu Arxiu de Santa Maria incrementa els seus fons a partir de múltiples aportacions i donacions que periòdicament fem públiques en els nostres *Fulls*.

Avui fem constar l'ingrés de l'Arxiu Teatral de la casa i llibreria Patuel, del carrer d'Isern de Mataró, donat per la senyora Montserrat Vergés Verdaguer, vídua de Francisco Pérez Patuel.

És una donació important, perquè can Patuel és el referent principal del teatre que es va fer a Mataró i el Maresme des de la fi del segle XIX fins a la primera meitat del segle XX.

Arxiu teatral amb edicions pròpies i magatzem de vestuari i atrezzo de lloguer, tot de conjunt, era conegut per tothom, punt de referència, nom de lloc, i, fins i tot, parada específica del tramvia de Mataró a Argentona.

El contingut de l'arxiu és molt divers. Hi destaquen però les obres clàssiques i, sobretot, el teatre costumista, propi de l'època.

L'arxiu, que s'ha començat a ordenar i a catalogar, ben aviat serà a disposició dels investigadors i també de les actuals companyies de teatre.

ACTUALITAT

ANY PUIG I CADAFALCH

REGISTRE DEL BAPTISME DE JOSEP PUIG I CADAFALCH

El registre del baptisme és inscrit al «Llibre de Baptismes» núm. 39 de la parròquia de Santa Maria de Mataró, folis 204 v i 205.

Transcripció:

«A los diez y nueve de Octubre del año mil ochocientos sesenta y siete, el Presbítero Manuel Blanch, Residente en esta Iglesia parroquial de Santa María de Mataró, obispado y província de Barcelona, con licencia del infrascrito Cura párroco, bauticé solemnemente a un niño, hijo de los consortes Don Juan Puig, del Comercio, y Doña Teresa Cadafalch, naturales ésta de San Lorenzo Saball, y aquel de Mataró, vecinos de esta Ciudad. Nació dos días antes. Se le pusieron por nombres José, Juan, Manuel. Son los abuelos paternos Don José y Doña Mercedes Bruguera, y los maternos Don Pedro y Doña María de los Ángeles Buguñá. Fueron padrinos Don José Cadafalch, casado, propietario, natural del dicho San Lorenzo, vecino de Tarassa, y la abuela paterna, viuda, natural y vecina de Mataró. Y por ser así lo firmo:

Manuel Blanch, Presbítero.
Francisco Pla, Presbítero, Rector.»

Puig, y Cadafach. N. 132

A los diez y nueve de Octubre del año mil ochocientos sesenta y sie-
te, el Pbro. D. Manuel Blanch, Residente en esta Iglesia
parroquial de Sta. Maria de Mataró, obispado y provincia de
Barcelona, con licencia del infrascrito Cura párroco, bau-
ticé solemnemente á un niño, hijo de los consortes D. Juan
Puig, del Comercio, y Da. Teresa Cadafalch, naturales esta
de S. Lorenzo Saball, y aquel de Mataró, vecinos de esta Ciudad.
Nació dos dias antes. Se le pusieron por nombres José, Juan, y
Manuel: Son los abuelos paternos D. José, y Da. Mercedes Bru-
guera; y los maternos D. Pedro, y Da. Maria de los Angeles Buguñá.
Fueron padrinos D. José Cadafalch, casado, propietario, natural
del dicho S. Lorenzo, vecino de Tarrasa, y la Abuela paterna,
viuda, natural y vecina de Mataró. Y por ser así lo firmo:

Manuel Blanch Pbro. Francisco Plá Pbro. Rector

Reproduïm tot seguit, pel seu interès, un petit article de Josep Puig i Cadafalch, publicat a la revista *Mvsev*, circular per als socis de la Secció d'Història i Arqueologia del Museu de Mataró, al número extraordinari d'octubre del 1948.

COM S'INICIÀ EL MUSEU DE MATARÓ

«Per Josep Puig i Cadafalch»

«Ara que la Ciutat té una biblioteca i un Museu dignes de sa importància, plaurà als membres de la Secció d'Història i Arqueologia del Museu de la Ciutat de Mataró conèixer els precedents d'aquestes institucions.

Fa cap a cinquanta anys que la primera biblioteca i el primer museu d'art de Mataró foren instal·lats.

La biblioteca tenia encara un precedent més antic en la que havia fundat un home il·lustre, en Garcia Oliver, amb el caràcter de biblioteca popular circulant. Els llibres comprats anaven d'una casa a l'altra dels subscriptors que podien retenir-los uns quants dies. Així es constituí un fons ple d'interès que vaig trobar guardat, em sembla a l'Arxiu Municipal, que feia honor a qui l'havia escollit. Ja arquitecte municipal de Mataró, vaig instal·lar aquests llibres, col·locant-los amb les meves pròpies mans en llibreries modestes, que jo havia dibuixat, en els moments que em deixava àgil un atac de reumatisme. El 9 de setembre de 1890, l'Ajuntament es proposà de traslladar les ensenyances d'oficis al nou edifici del Carreró, encara no acabat, i es feren gestions perquè la Biblioteca Popular fos cedida a l'Ajuntament. En la sessió del dimarts 30 d'octubre de 1892 l'Ajuntament acordà establir en una de les dependències de l'Escola d'Arts i Oficis una biblioteca i nomenà un bibliotecari interí, en Jaume Adan i Fins, «sin haber alguno».

L'inici del Museu fou la fundació de l'Associació Artístico-Arqueològica Mataronesa que celebrà sa sessió inaugural el 3 de gener de 1888. L'any anterior s'havia inaugurat l'Escola d'Arts i Oficis, i en el discurs inaugural en Terenci Thós ja parlava d'aquestes institucions fonamentals, necessàries en una ciutat. És cap aquest temps que en Pellicer publicà la seva obra *Iluro*.

Per la festa de les Santes de 1889 celebrava l'Associació Artístico-Arqueològica una exposició en el col·legi dels pares Escolapis, que fou el preludi del museu, i s'acordà de fer els primers treballs de reconstrucció de la Fleca el setembre del mateix any. El 15 d'abril de 1890 l'Ajuntament aprovà els comptes de l'exposició de l'Associació Artístico-Arqueològica i acordà tenir en compte les indicacions que aquesta li fa. A 30 d'octubre de 1894 en la mateixa sessió en què s'acordà instituir una biblioteca, s'acordà crear un museu arqueològic i en nomenà director interí en Josep Vinardell i Roura, «sin retribución».

El 9 de febrer de 1895 són portades al museu les dalmàtiques dels porrers municipals, les porres de l'any 1708, certs vestits litúrgics i les estàtues dels apòstols que es guardaven a la capella de Sant Simón; les vitrines on s'instal·laren encara es guarden en l'actual museu.

Les ares votives que avui ornen la sala dedicada a Iluro, eren emparedades en els murs de l'escala de la Casa de la Ciutat o guardades en el fossar gran de l'església de Santa Maria. La làpida que commemora Lucius Marcius era damunt una font.

En el *Setmanario de Mataró* del 7 de novembre de 1891 es parla d'entregar alguns objectes trobats en desmuntar el terrer dels Genovesos al museu del Edificio de instituciones Municipales.

El 3 de desembre del mateix any, el dit setmanari lamenta la falta de local destinat a Museo Ilurense, a propòsit de la descoberta d'un sepulcre de teules, i d'una llantieta. Es parla encara d'un donatiu fet al Museu Municipal per Don Felicià Horta en la sessió municipal de 10 de novembre 1892.

MVSEV

CIRCULAR PELS SOCIS DE LA SECCIO D'HISTORIA I ARQUEOLOGIA - MATARO

SUMARI:

¡¡HONOR A BIADA!!, per J. Illa i Paris. - COM S'INICIA EL MUSEU DE MATARO, per J. Puig i Cadafalch. - EL VIATGE DE BARCELONA A MATARO ABANS DEL TREN, per A. Duran i Sanpere. - LES COMUNICACIONS A L' EPOCA IBERICA, per Josep de C. Serra Ràfols. - LES COMUNICACIONS ROMANES D'ILURO, per Marià Ribas i Bertran. - LA GAVINA I EL COCODRIL pel Rvd. Dr. Fèlix Castellà i Runell. - PROMONTORIUM LUNARIUM: MONTSENY: GUIÓ DE NAVEGANTS, per Esteve Albert Corp. - BIADA I EL CARRIL DE MATARO, per S. Martinez-Sauri. - ACTIVITATS MARINERES D'ILURO, per Jaume Lladó i Font. - "MATARO", por J. Punsola i Vallespi. - FRAGMENT D'UN MANUSCRIT DE RAFAEL AMAT I DE CORTADA. - RECUERDOS DE SUCESOS PUBLICOS EN MATARO, desde 1842 a 1845 impresiones de su niñez, por I. José Ambros i Vila. - NOTICIARI - DONATIUS - PUBLICACIONS.

EXTRAORDINARI

Octubre 1948.

El mateix setmanari el 16 de febrer de 1895 publica una nota oficial del 15, les adquisicions fetes per al Museu, donats per l'Ajuntament, per la Parròquia de Santa Maria i per diversos particulars.

En la sessió de 26 de març de 1895 es donà compte de l'estat dels objectes adquirits per al Museu Municipal.

L'Ajuntament que creava aquestes institucions de cultura era presidit pel metge Josep Barba, del partit liberal, i presidia la Comissió de Foment el Dr. Manuel Guanyabens, republicà. Cal dir que l'acord de creació del museu, com el de la biblioteca i tots els referents a institucions culturals, foren presos per unanimitat.

Era això, en un moment en què es despertava una certa inquietud espiritual. Érem pocs. En Terenci Thós i Codina, en Pellicer i Pagès, que emprenia amb poques dades el voluminós llibre sobre Iluro; el pintor Vinardell, l'August Ribas i jo, que exercia, per 165 ptes mensuals, el càrrec d'arquitecte municipal de Mataró.

En Thós havia fet discursos en més d'una ocasió exposant la necessitat per a la ciutat d'una escola d'Arts i Oficis, d'una biblioteca i d'un museu; en Pellicer escrivia articles per a demostrar que era necessari fer de la biblioteca i del museu una sola institució, un Museu-Biblioteca, per al qual, ell, retraient sos títols de corresponent de no sé quantes acadèmies era el candidat i director indubtable.

Tot això, però, quedava en literatura, curiosa encara de llegir, en els setmanaris de l'època. En Vinardell, l'August Ribas i jo férem efectiva l'empresa. Hi va haver certament una decisió de l'autoritat municipal, potser una inauguració oficial en ocasió de la festa del començament de curs de l'Escola d'Arts i Oficis, però d'això no me'n recordo.

Aquestes dèries de jove, quasi de noi, seguiren quan vaig ser elegit regidor de Barcelona. Els meus afanys es concretaven en dos problemes, la reorganització del museu i de la biblioteca, i el sanejament.

En la meva aportació a aquestes obres que han pres dimensions extraordinàries, bé pot dir que hi ha quelcom d'aquella iniciació que vaig deure a la meva ciutat natal.»

NOTÍCIA DE DONATIUS RECENTS

Hem de fer constar la donació al Museu Arxiu de l'antic Arxiu teatral de la casa Patuel del carrer d'Isern, donat per la senyora Montserrat Vergés Verdaguer, vídua de Francisco Pérez Patuel. Inclou quaranta-cinc caixes que contenen obres de teatre, cabdals i obres publicades per la pròpia casa Patuel. És molt interessant per a l'estudi del teatre amateur de la fi del segle XIX i primera meitat del segle XX.

També la donació d'un fons documental i de revistes feta pel senyor Joaquim Bartra i Soler.

Ho agraïm públicament.

ESTUDIS

L'Arxiu Històric Fidel Fita d'Arenys de Mar conserva un llibre d'acords de la confraria de Sant Elm, dels mariners mataronins, instituïda a la parròquia de Santa Maria.
Josep M. Pons i Guri, advocat i historiador, el comenta tot seguit.

UN LLIBRE D'ACORDS DE LA CONFRARIA DE SANT ELM DE MATARÓ

Un còdex de l'Arxiu Històric Fidel Fita conté interessants notícies documentals sobre l'antiga Confraria de Sant Elm de l'aleshores vila de Mataró, que permeten completar i, en alguna petita part, esmentar, el que ja és prou estudiat i conegut sobre aquella entitat de la gent de mar. Hom pot descriure aquest manuscrit com el posem a continuació.

Còdex de l'Arxiu Històric Fidel Fita, fons de Marina, Ms. 205. En paper 307 x 208 m/m, 204 folis, coberta sobrescrita amb grafismes il·legibles pel gastament del pergamí, on només es veu clarament els mots *Determinacions de Consells.* Des del foli 1 al 161, conté acords i passaments de comptes de la confraria de Sant Elm de Mataró des de l'any 1627 al 1753, seguits de pàgines en blanc fins al foli 173. A aquest llibre, li manca la portada i el foli primer, de manera que el que actualment és el foli 1 abans havia estat el 2. Els folis 174 i 176 pertanyien a un llibre d'assentaments de confrares, i del foli 177 al 180 intercala alguna liquidació de despeses i fulls en blanc, i en dóna notícia des de l'any 1602 al 1616. Aquests fulls foren relligats al volum, procedents d'un altre llibre.

Una segona incorporació al volum, la formen els folis del 181 al final del llibre, relligats sense seguir l'ordre de la paginació de la seva procedència, juntament amb altres que en un principi havien estat preparats per servir d'índex alfabètic, però foren utilitzats per a l'assentament de confrares i passaments de comptes. El foli primer d'aquesta darrera incorporació, que és el 181 del conjunt, presenta el que hauria estat portada d'un llibre precedent on es llegeixen les següents paraules: «Libre de la Confraria instituïda sots invocasió de la Nativitat de Nostra Señora y del gloriós Sant Elm en la isglésia parroquial de Santa Maria de Mataró, en lo qual llibre se continuaran y es seran asentats los noms de tots los Confrares Marcaders qui volran ser de dita confraria. / Llibre de marcaders confrares. / 1588.»

Intercalat entre els folis 19 i 20 hi ha un petit retall de paper lliure, de 211 x 80 m/m, amb una rebuda datada de 22 d'agost de 1658.

L'existència d'aquestes confraries a les comarques marítimes catalanes, sota l'advocació de sant Erasme, conegut a Itàlia per Eremo o Ermo, i a casa nostra per Elm, s'havia fet tradicional. En els nostres entorns, la més antiga fou la de Calella, amb capella pròpia dins la vila, i tan poderosa que abans d'acabar el segle XV posseïa un gran retaule pintat dedicat al celestial patró dels navegants[1]; seguia a la ribera de mar d'Arenys una altra capella en honor del mateix sant anterior, l'any 1573, i les confraries de Canet i Blanes, i la de Mataró, que hom ha datat de l'any 1575.[2]

Aquestes confraries, a la seva finalitat religiosa de donar culte al sant, patró de la gent de mar, hi afegien el fet de ser el que avui diríem mutualitats o entitats de socors mutus, per tal de redimir els mariners captius pels corsaris turcs i algerians en llurs correries per la mar i fins i tot en el seus desembarcaments. Les confraries donaven una quantitat fixa per ajudar a la redempció, però el preu exigit pels «moros» era en general variable, i sovint molt superior al que tenia establert la confraria. Això féu que, per tal d'assegurar el seu alliberament, hom s'assentés a diverses confraries. El fet que en els llibres de confraries d'una localitat veiem sovint l'existència de mariners d'altres indrets, més que una influència sobre altres poblacions, respon a la necessitat de fer-se amb diner suficient per sortir de l'esclavatge.

La confraria de Sant Elm de Mataró presenta una particularitat que no hem sabut trobar en altres llocs. L'any 1588 va admetre en els seus afiliats els «mercaders»[3], o sia les persones que, per raó de llurs negocis, anaven d'una banda a l'altra, fent camí per la mar, i sofrien igual o més risc de ser captius que els mateixos mariners.

Entre les diverses notícies que ens dóna aquest còdex inèdit, hi figuren les referents a la construcció, l'any 1547, d'un retaule a la capella lateral que la confraria de Sant Elm tenia a l'església parroquial de Santa Maria de Mataró. Algú ha identificat aquest retaule, que diu ésser construït l'any 1575, amb el que fou destruït l'estiu de 1936.[4]

Però aquest manuscrit ens explica que l'any 1547 la confraria decidia que es fes «un retaule nou» (foli 5), «per fer dit retaule» (foli 5 verso), «fer un retaule nou en dita capella de Sant Elm» (foli 6), etc. Si hagués existit un retaule de Sant Elm bastit l'any 1575, hauria estat substituït pel «retaule» nou començat a construir l'any 1647. Altrament, el retaule de l'any 1647, quan arribà a l'any 1936 ja havia estat molt desfigurat per supressions i afegits de diverses etapes.

El nou retaule es construí segons el projecte o traça feta pel mestre fuster mataroní Jaume Rosselló. Porten a terme l'obra els també fusters de Mataró Bertomeu Llobet, Salvador Forns i Antoni Riera. L'autor o autors de les imatges no vénen esmentats en el manuscrit, on només es refereix que el seu pagament havia estat a càrrec dels executors de l'obra.

Una vegada fet el retaule, ja a l'any 1649, i prèviament al seu pagament, la seva perfecció va ser contrastada pel mestre Jaume Rosselló, autor de la traça, i pel fuster mataroní Joan Vendrell. Així ho anirem veient a continuació.

Foli 5:

> A 24 juny 1647. Convocat y congregat tots los confrares de la Confraria de Sant Elm, tots unànimes y conformes han determinat que se faça un altar nou de Sant Elm y per açò volen fer un tall entre ells y lo que serà se obligan a pagar tots junts ho cada hu a soles.
> More solito per me Iacobum Salvador vicarium. Testes sunt Jaume Roselló fuster y Jaume Bruguera fuster, tots de Mataró.

Al marge esquerre: «Nil valet».
Inutilitzat per cinc barres diagonals.

> Die 24 iunii 1647, more solito. Se ha determinat dit consell de la Confraria de Sant Elm que tots los patrons de las barcas se obligan a pagar 2 lliures 10 sous per cada sentenar que aportan les barques, donant plen poder als patrons que façan pagar als mariners rata per milla lo que'ls tocarà y que dit patró ho puga aturar del que los aurà de donar de la soldada y qualsevol home de qualsevol estat que sia que compre barcha o llaut nou o vell que sia que aja de pagar del modo y manera dit dalt anomenats, pagant rata per milla lo que'ls tocarà y açò és esta paga per espai de vuit mesos comptadors des del dia present en avant y si dit patró entre aquest temps perdrà la barca, sols aja de pagar lo que aurà treballat. Item que dit mariner que no navegarà dins aquest vuit mesos no aja de pagar rata per milla. En dit acte foren Romà Rogent, Pere Joan Prats, Joan Pau Rexach, Pau Roselló, Josep Dols, Antoni Soler, Narsís Serra, Antoni Joan Dols, Antoni Baranger, Ramon Salarii, Sebastià mas mariner, Jaume Mas mariner, Salvador Mas mestre de axa, Pere Vila, Salvador Botet, Miquel Roig, Phelip Marí, Joan Illa tots mariners y conformes acceptan y lloan dit acte y que dits administradors pugan donar procura per a cobrar al qui millor los estarà a bé.
> More solito per me Iacobum Salvador presbiter. Testes sunt Ioannes Bruguera y Jaume Roselló fuster, tots de Mataró.

Al marge esquerre: «Nil valet».
Inutilitzat per sis barres diagonals.

Foli 5 v:

> Die 16 augusti 1647. More solito Matarone, more solito per me Iacobum Salvador vicarium.
> I axí mateix firman los administradors y concell del any present de la Confraria de Sant Elm de Mataró que donan plen poder als administradors, ho sia les persones qui tindran càrrech de fer fer dit retaule de Sant Elm, que després de ser

consertada la feina de dit retaule, si alguna cosa o cosas los aparexerà fer fer a més del consertat per adorno de dit retaule i milloria, tots los qui an firmat en lo acte fet dia y any present, se obligan a pagar y tenir per bé lo que auran consertat los qui tindran càrrech de fer fer dita obra, ajen de passar per lo fet y consertat.
Iacobus Salvador presbiter et vicarius.
Testes sunt Jaume Costa pescador y Pau Mascaró fuster tots de Mataró.

Foli 6:

+
Die 16 augusti 1647, more solito Matarone per me Iacobum Salvador vicarium.
Convocat y congregat lo consell hordinari de la Confraria de Sant Elm de la iglésia parrochial de Santa Maria de Mataró, bisbat de Barcelona, se ha determinat de fer un retaule nou en dita capella de Sant Elm. An donat plen poder als administradors del any present qui són Joan Martí, Pau Roselló, Joan Rexach, Pere Pau Prats, tots mariners, de que fesen fer un retaule de Sant Elm del modo millor los aparexerà. Los qui foren de consell, foren Pere Pau Prats, Joan Pau Rexach, Pau Roselló, Josep Dols, Antoni Soler, Martí Serra, Antoni Joan Dols, Antoni Baranger, Ramon Salaris, Sebastià Mas, Jasinto Mas, Sebastià Mas mestre de axa, Pere Vila, Salvador Boter, Miquel Roig, Phelip Marí, Joann Illa, tots mariners, y tots unànimes y conformes an determinat de que's faça dit retaula y tots los del consell anomenats an donat plen poder als administradors del any present qui són Joan Martí, Pau Roselló, Joan Pau Rexach y Pere Pau Prats, de que fasan fer lo retaule de Sant Elm del modo y manera los aparexerà y també de que pugan elegir persona o personas per consertar de fer dit retaule i per a cobrar los diners del cortó del tall que an posat i que tot lo que dits administradors consertaran de pagar per dita obra tots los dalt anomenats se són obligats a pagar de sos bens, per espai de un any del dia present en avant de *petcho* un cortó per barca, ço és per cada viatge que faran les barques, tant petites com grans ajen de pagar dit cortó.
Tots los dalt anomenats donan plen poder als administradors del any present pera poder cobrar dit cortó. Y que dits administradors pugan firmar procura a qui ben vist los serà per a cobrar qualsevols quantitats de diners, tant de taula com de banch de la ciutat de Barcelona y per a poder convenir qualsevol judici a tots aquells qui tindran casa parada en la vila de Mataró, tant als patrons com als mariners y moços de barca, volent que lo acte que firmaren a 24 de juny de 1647 aquell valer no puga sino és aquest que antes. Firmat vui als 16 de agost 1647.
Iacobus Salvador presbiter et vicarius.
Testes sunt Jaume Vila pescador y Pau Mascaró fuster, tots de Mataró.
Die y any sobredit los administradors dalt anomenats an feta procura a Lluís Prats i a Miquel Roig mariners pera consertar dit retaule, pera cobrar los diners del tall del cortó, ab poder de substituir procurador pera cobrar los diners del tall del cortó.
Iacobus Salvador presbiter et vicarius.
Testes sunt Jaume Costa pescador, Pau Mascaró fuster, tots de Mataró.

Foli 6 v.:

Die decima sexta mensis augusti anno a Nativitate Domini millesimo sexcentesimo quadragesimo septimo, Matarone.
Convocat y congregat lo consell general de la Confraria de Sant Elm en la isglésia parrochial de Santa Maria de Mataró, construïda y fundada dins dita iglésia, en la qual convocació y congregació foren y són presents los següents:

Joan Martí		Antoni Berenguer
Pau Roselló		Ramon Salari
Joan Pau Rexach	Administradors	Sebastià Mas
Pere Pau Prats		Pere Vila
Josep Dols		Salvador Boter
Antoni Soler		Miquel Roig
Antoni Serra		Phelip Aymerich
Antoni Joan Dols		Joan Illa

tots mariners de la dita vila y del consell general de dita confraria del gloriós Sant Elm, los quals així convocats y congregats, unànime y conformes, donen poder als dits Joan Martí, Pau Roselló, Joan Pau Rexach y Pere Pau Prats administradors lo any present de dita confraria pera que fasen fer lo retaule de Sant Elm en la capella de dit gloriós sant en dita iglésia, del millor modo, forma y manera aparexerà a ells, ab preu si poran consertar ab lo que voldrà fer aquell, donant-los axí mateix ple y bastan poder dits administradors de elegir y anomenar las personas a ells ben vistes per que aquelles fassien lo fer lo retaule al que ben vist los serà al preu se porà consertar, axí y de la manera que dits administradors lo tenen y ab los capítols [a]diens.
Item per quant en la dita confraria no y ha diners comptants per poder fer la fàbrica y construcció de dit retaule, per ço se imposaran tots los demunt dits sobre ells y llurs bens un cortó per barca, ço és per cada viatge que faran les barques, tant petites com grans, se haje de pagar dit cortó durador per spay de un any del die present en avant comptador. Per ço se obligan tots y sengles bens llurs de la dita confraria e de quiscun d'ells a soles per llur part y portió.
Item donaren poder a dits administradors de cobrar y exhigir lo cortó que deuran ells y quiscun d'ells per cada viatge faran les barques durant dit any, ab plen poder de que pugan firmar procura a qui ben vist los serà per cobrar qualsevols quantitats de diner, tant de taula com de banch de la ciutat de Barcelona, per a poder convenir en judici a

tots aquells que staran obligats de pagar a dita confraria, tant per les dites com per altres qualsevols causes y rahons, tant dels dits com dels demés mariners qui tindran casa parada en la vila de Mataró, ço és tant als patrons com als meriners y mosos de barca.
Item cansel·laren y anul·laren aquell acte o del·liberació que feren y firmaren en poder del notari devall scrit de 24 de juny prop pasat.
Testes sunt Iacobus Costa piscator et Paulus Manau sartoris ville Mataronis.

Foli 8:

+
Die 21 octobris 1647, Matarone. More solito per me Iacobum Salvador vicarium.
Lluis Prat, mariner y Miquel Roig mariner, ab procura que tenen firmada dels administradors de la Confraria de Sant Elm de Santa Maria de Mataró, bisbat de Barcelona, en poder del notari avall scrit a 16 de agost de 1647, qui són Joan Martí, Pau Roselló, Joan Rexach, Pere Pau Prats, tots mariners. Dits Lluis Prats y Miquel Roig an donat a fer lo retaula ab los pactes y modo que baix estan capitulats a Barthomeu Llobet fuster y a Salvador Forns fuster y a Antoni Riera fuster, los quals se obligan a fer dit retaule per preu de quatresentes sexanta nou lliures y divuit sous, dich 469 lliures 18 sous, y los tres fusters anomenats se obligan lo hu per lo altro en fer y acabar dita obra ab tot, ne donan per fermança a Bernat Roselló sastre y a Joan Saguí pagès tots de Mataró, los quals an firmat y an acceptat y jurat dita fermança de sos bens, tant los mestres com les fermanses.
Item que la pastera de pla de [*mot il·legible*] que en la apactada volen que es faça la figura de santa Bàrbara y fet lo demés com és pactat y capitulat.
Item que en ser acabada dita obre dins un mes aja de ser judicada per dos mestres, lo hu per part dels mestres y l'altre per part de la confraria y lo que anirà per part de la confraria que dita confraria lo aja de pagar y lo que posaran los mestres que dits mestres lo ajen de pagar.
Item que sempre y quant los mestres ajen acabada la feina y judicada y rebuda, que la confraria aja de pagar la ultima paga dins sis mesos comptadors del dia que la obra serà rebuda y lo modo de fer dit retaula de Sant Elm los dits mestres lo han de fer conforme la trasa que dits administradors els an donada que ha fet Jaume Roselló fuster de Mataró y ab lo modo y pactes que baix està capitulat.
Lluis Prats mariner y Miquel Roig mariner, tenint poder dels administradors de dita confraria y consell, firmen la demunt dita cosa, conforme consta ab acte rebut en poder del notari devall escrit a 10 de agost de 1647 y axí ho juran y firmen y los mestres y fianças lo an jurat y firmat y acceptat. Iacobus Salvador presbiter et vicarius ecclesie parrochialis Beatae Mariae Mataronis.
Testes sunt Antoni Joan estudiant fill de Vilasar y Ramon Miracle boter habitant de Mataró.

Foli 9:

Memorial fet per la trassa per lo retaule se ha de fer per la capella de Sant Elm en la iglésia parrochial de Sancta Maria de Mataró bisbat de Barcelona.
Primo volen los administradors y consell de la Confraria de Sant Elm que lo mestre que pendrà dita obra sie obligat a fer, a més del que està en la trassa, lo següent: Que aja de posar quatre testas ab sa tarja cada huna, ço és una per cada resalt del pedestral.
Item que aja de fer talla en les senefes de les cornises, bona y rebadora segons la obra demana.
Item aje de donar dalt y baix en los costats del retaule de polseres o adorno segons la obra demana.
Item que tota la obra de dit retaule sie allegida y no aplacada y dit retaule aje de ésser de fusta de alba bona y rebedora a coneguda de dos mestres per part de la confraria y altres dos per part del mestre qui se obligarà a fer dita obra, y que estos mestres ajen de ésser los qui judicaran dit retaule tant del labor com de la fusta.
Item que lo mestre qui farà dita obra aje de seguir la trassa que donaran los administradors y consell de dita confraria y tot lo demés que diu lo present memorial.
Item aje de seguir les andanes de les columnes conforme estan comensades en la trassa y que los capitells y tercios de ditas columnes ajen de ésser treballades conforme les del retaule de Sant Joan de dita iglésia de Santa Maria de Mataró.
Item que lo mestre que volrà fer dit retaule aje de donar fermances a coneguda dels administradors de dita confraria.
Item que lo mestre que farà dit retaule aje de fer en lo altar conforme està en la trassa y que dit mestre aje de pagar lo gasto de les tancadures y que sien bones y rebedores les qui posaran.
Item que les pilastres de primera y segona andana sien obrades ab sos capitells conforme les del Angel Custodi de dita iglésia.
Item que la pastera de Sant Elm sie dorada ab patxina conforme la del Angel Custodi y les demés pasteres dels costats, de la matexa manera com estan las del Angel Custodi de dita iglésia.
Item prometen dits administradors y consell de la Confraria de Sant Elm que pagaran tot lo valor de dit retaula y calaxos del altar conforme se conté en la trassa y present memorial ab quatre pagues, ço és tres iguals pagues, comensant la primera des del dia se farà lo acte de dit retaule a dos mesos y la segona finits los dits mesos a mitx any, y axís la tercera y la última que serà la quarta des del dia que es farà lo acte a dos anys.
Item volen que lo mestre aje de donar acabat dit retaule dins de un any y mitx.
Item que si dins dit any y mitx lo retaule no és

acabat, lo puguen dits administradors y consell fer-lo acabar a gastos del mestre qui farà dita obra y quant dits administradors y consell no'n vullen fer gastos per a que dita obra se acabe dins dit temps, que lo mestre tampoch no puga demanar la última paga des del dia que donarà dita obra acabada a sis mesos.
Item que lo mestre encontinent aurà acabada la obra la aje a fer notori als administradors per a que la fassen judicar dins de un mes aje de ésser judicada. Quant no la fassen judicar dins dit mes, aje de passar per judicada y rebuda.
Per me Iacobum Salvador vicarium.

Foli 13:

Die 31 octobris 1649 Matarone per me Iacobum Salvador presbiterum et vicarium.
Convocat y congregat lo consell ordinari de la Confraria de Sant Elm de la parrochial iglésia de Santa Maria de Mataró, an determinat que Jaume Rosselló fuster y mestre Joan Vendrell fill judican lo retaule si està bé y que judican las millores de dit retaule y que lo que dits judicadors diran la confraria pagarà.
Testes sunt Jaume Guanabens y Antoni Brugués tots de Mataró.

Dies 2 novembris 1649
Consell ordinari de la Confraria de Sant Elm an determinat lo que mestre Joan Vendrell fill y Jaume Rosselló fuster de Mataró judicaran lo retaule, qui judicat lo que dits mestres diran se aje de pagar tot tant per una part com per altra, a la firma dels quals són Pere Pau Mas, Joan Xiralt, Joan Soler, Joan Martí, Pere Pau Prats, Jaume Jordà, Joan Casalins, Josep Teixidor, Salvador Boter, Josep Damià, Francesc Orrich, Melchior Planol, Miquel Saurí, Antoni Soler, Andreu Illa, Rafel Prats, Joan ... ... [*dos mots il·legibles*] ... Pi, Jaume Metge ... [*quatre mots il·legibles*] ... Lluis Prats, Miquel Trias, Joan Villella, Magí Plegamans y los ... [*dos mots il·legibles*]... han firmat lo demunt dit.
Testes sunt Bernat Caralt sastre de Mataró y Sagimon Franquesa sabater de Moyà.

Foli 14:

Die 18 octobris millesimo sexcentesimo quadragesimo nono Matarone, more solito per me Iacobum Salvador presbiter et vicarium.
Paga la definisió. - Entre los administradors de Sant Elm y los mestres qui han fet lo retaule.
Lluis Prats mariner y Miquel Roig mariner com administradors per poder que tenen de fer fer lo retaule de Sant Elm, fan difinitió als mestres qui l'an fet, consta del poder que tenen dits Lluis Prats y Miquel Roig en dit llibre a 16 de agost de 1647, diuen y se donan per pagats que dit retaule està bé conforme la trasa tenien obligatió y ser judicat dit retaule ab voluntat dels administradors y dels mestres per mestre Joan Vendrell jove y per Jaume Roselló fuster y axís dit[s] Lluis Prats y Miquel Roig mariners fan difinitió als mestres qui l'an fet, qui són Barthomeu Llobet fuster y a Antoni Riera fuster y a Salvi Forns fuster, dient que estan contents de dit retaule que está ben acabat, volent que per ara ni per ningun temps ningú los puga demanar ninguna cosa y axí mateix los sobre dits mestres estan satisfets y pagats de dit retaule de tot lo preu tenian de rebre y també de 40 lliures los an donades de las millas y altres 40 lliures quals an donadas per lo imaginaire, dits mestres se donan per pagats y satisfets, volent que per ara ni per ningun temps puga ser demanat per haver fet lo dit retaula ningun diner y axís ho firman tots tan los mestres com Lluis Prats y Miquel Roig en nom de la confraria.
Testes sunt Sagimon Franquesa sabater y Joan Tast esperdañer habitants tots en Mataró.

L'obra del retaule, acabada l'any 1649, seguí un temps sense daurar. Una vegada daurat pel mestre Joan Orgellès, o Urgellès, la confraria pagà el treball l'any 1679.

Foli 35:

Die 23 julii 1679.
Convocats y congregats los administradors y consell y la major part de ells de la confraria de Sant Elm constituïda y fundada en la iglésia parrochial de la vila de Mataró, pera tenir consell ab la forma acostumada en dita iglésia, pera tractar las cosas nesesàries per dita confraria, fou proposat per los administradors que són Joan Genís, Joan Martí, Pau Borrell y Jaume Casellas: «Senyós confrares, ja sabeu com la confraria de Sant Elm està enpanyada en pagar y satisfer a Joan Orgellès daurador cent lliuras a compliment del que se li prometé pagar per daurar lo retaula de nostra confraria, y com aquell ja estiga dorat y posat, és just sia satisfet del que la confraria està obligada y com sabeu vosaltres en la confraria no hi a dinés ni tanpoch té crèdit pera fer-ne per satisfer, me apar seria conveniència de manllevar vint doblas a canbi.» Tots los administradors y consell unànimes y conformes an resol manllevar ditas vint doblas a canbi en nom de la confraria y, pera que aquellas sian satisfetas, tant los interesos de dit canbi com també les vint doblas, ara per aleshoras, consignan lo quartó rep y acostuma rebrer dita confraria sobre de las barcas, volent que lo endador tindra *coidado* de cobrar dit quartó y, de tres en tres mesos, done compta y entrega los dinés al clavari de dita confraria que vuy és Joan Soler, donant dit clavari bones fermanças, com de present los dóna, que són Pau Genís y a Jaume Font, los quals accepta dit consell. També a resol lo consell que per lo treball a tingut dit Orgellès en avent

feta la feina bé a gust de tots los confrares, se ha resolt que dits administradors donen de estrenes quatre doblas y mitge. De las quals cosas fas fe jo Pau Cardús prevere y vicari y en dit nom notari. Testes sunt Joseph Castellar y Francesch Parera pescadors de Mataró.

En les processons de Setmana Santa, la confraria de Sant Elm de Mataró tenia al seu càrrec el pas del Davallament de la Creu, almenys des de l'any 1658. Això mateix esdevenia a Arenys de Mar amb la seva respectiva confraria.

Interclòs a folis 19-20:

> Tinch rebut de la Confrarie de Sant Elm de la vila de Mataró tots la cantitat del consert de misteri del Davallament de la Creu, la qual cantitat la tinch rebuda ab diferents pertits y de diferentes personas y per ser lo ver fas la present claríci de ma mie, vuy als 22 de agost 1658.
> Pere Serra.

Com arreu, la confraria de Sant Elm de Mataró tenia la seva pròpia senyera, que presidia els seus actes corporatius. Aquí hi ha notícia de la bandera que es féu l'any 1670, i que la documentació ens diu que era de seda.

Foli 29:

> [3 juliol 1670]
> Los administradors de la confraria de Sant Elm últim passat, qui són Barthomeu Ponts y Francesch Illa y Salvador Boter, Pau Torrents administradors del any passat y Rafael Prats, Pau Roselló, Pere Balansó, Jaume Casellas administradors lo any 1668, Joseph Mallgel, Pere Costa, Joan Torner, y Francesch Barceló administradors de lo any 1667, han donat compte tots los sobredits als administradors dalt dits Antoni Pujadas, Pau Borell, Miquel Maurí, Francesch Serra menor, administradors lo any 1670, han rebut lo compte tant dels dinés ha cobrats Isidro Andreu *andador* de dita confraria, del qual se troba haver cobrat y pagat 240 lliures 10 diners del qual se ha pagat lo domàs de la bandera y seda y demés *arrequivas*, com consta de rebudes. Sols se queda deura vui al patró Joseph Malloll deset lliures y sinch sous a compliment de tot lo que ha costat la bandera.

I, per fi, aquest interessant manuscrit ens dóna notícia de la fragata construïda a Mataró l'any 1696, tan ben estudiada i donada a conèixer per Joaquim Llovet[5]. Ací esmenta imposicions posades als confrares per a la construcció del vaixell i la proposta que fa la confraria per als nomenaments de capità i tinent de la nau.

Foli 46:

> Die 19 desembris 1696. Matarone.
> Convocats y congregats los administradors y consell general de la Confraria de Sant Elm fundada en la iglésia parroquial de Santa Maria de Mataró qui són Pere Borrell, Antoni Soler, Joan Pera administradors, Joan Martí, Salvador Cañameras, Joan Aymerich menor, Andreu Mora, Francisco Boxó, Jaume Font, Francesc Sayol, Fèlix Maig, Joseph Caselles, Joan de Joncas, Pau Roselló, Pere Gibert major, Diego Massó, Joseph Bosch, Salvador Veyà, Antoni Soler alias Nan, Antoni Soley, Joseph Grau y Pau Clavell, convocats y congregats de llicència del magnífich Balle de la present Vila, a fi y effecte de buscar diners per a la fàbrica de la Fragata que actualment se està fabricant en la present Vila, y considerant que en la confraria no hi ha diners, han resolt y determinat unànimes y conformes *nemine discrepante* que axí com fins lo die present tenian obligació qualsevol gènero de embarcació tocant a marineria o navegació pagar per cada viatge la meitat de mitg cortó, tinga obligació des del dia present en avant a pagar un cortó per enter, entenent empero que dit dret o *petxo* de un cortó per cada viatge de qualsevol embarcació com està dit se age de pagar tantsolament mentre durarà la fàbrica y estarà acabada de pagar la dita Fragata y que acabada de pagar la dita fàbrica cesse lo dit *petxo* y dret que ara per alesoras se lleva, volent que acabada de pagar dita fàbrica se estiga y quede lo dret com és éstat fins lo die present de pagar la meïtat de mig cortó. Lo qual dret del cortó per enter se entén que se ha de pagar ab esta conformitat que després que se haurà tret en *limpio* lo que ha fet de gastos la embarcació se hage de pagar lo cortó per enter del *monte mayor*. Y pera que pugue exigir-se dit dret las sobreditas persones elegeixen para cobrar-lo a la persona del patró Salvador Veya al qual las sobreditas personas donan ple y ample poder pera cobrar-lo y que tingue obligació dit Vaya de entregar lo diner portant llibre de dèbit y crèdit a la persona de Joseph Pere Peramàs y Genís elegit receptor per las sobreditas personas per a dit effecte, al qual Joseph Pere Peramàs receptor donan ple poder y facultat las sobreditas personas pera entregar qualsevol quantitat de diner a las personas del señor Pau Clavell y Pere Tranques, personas eligides en altre acte per la fàbrica de dita fragata. Item han determinat las sobreditas personas que per lo treball que ha de tenir lo dit Veya de exigir dit dret, li donan per los treballs de servir a la confraria fan la summa de vintydós lliures, las quals cosas tenen per serveis agradables y aquellas no revocar ab obligació de tots bens y ab jurament llargament fet *large et iuxta stilum*.
> Testimonis lo señor Thomàs Espà cirurgià y Isidro Morara notari de Mataró.

Apunt del retaule de Sant Elm de Santa Maria de Mataró, fet per Marià Ribas i Bertran durant el mes d'agost de 1936, poc abans de la seva destrucció. No es conserva cap altra representació del retaule. MASMM. Església 1.

Segueix a continuació, i sense expressar la data, un decret formulari del batlle de la vila de Mataró, aprovant la imposició acordada per la confraria.

Foli 46 v:

Die 5 maii 1697. Matarone.
Convocats y congregats los administradors y personas de consell de la Confraria de Sant Elm instituïda y fundada en la iglésia parroquial de Santa Maria de Mataró, bisbat de Barcelona, a fi i effecte de elegir las personas que per dita confraria han de concórrer en los officis de Capità y Tinent per governar y regir la fragata, foren elegidas per Capità las personas següents: Pau Clavell, lo patró Joan Aymerich y Esteve Martí y per a Tinent lo patró Antoni Soler, lo patró Pere Gibert, lo patró Joan Boter, ab comú consentiment de tot lo consell. *Actum, fiat large.*
Testimonis Pau Comas y lo patró Joan Illa.

Josep M. Pons i Guri

NOTES.

1.- Està en el meu record. Destruït l'any 1936.
Vegeu ALBERT GIOL I GALCERAN, *Calella, su origen y evolución* (Calella 1953), p. 29, amb reproducció del retaule en dues làmines entre pp. 64-65. N'hi ha també bones fotografies a l'Arxiu Mas de Barcelona.

2.- LLUÍS FERRER CLARIANA, *Santa Maria de Mataró* (Mataró 1971), p. 136.

3.- Al foli 181 d'aquest ms.

4.- FERRER CLARIANA, *op. cit.*

5.- JOAQUIM LLOVET, *Mataró, 1680-1719. El pas de vila a ciutat i cap de Corregiment* (Mataró 1966), p. 43 i ss.

Durant tot el segle XIX Cuba va ésser receptora d'una important emigració catalana que provenia majoritàriament de les poblacions de la costa.

Alguns d'aquests emigrants, després de fer fortuna, retornaven a Catalunya i participaven activament en la vida del país.

Aquest seria el cas del mataroní Jaume Fonrodona i Vila, de qui Rafael Soler i Fonrodona, besnét seu, explica la seva biografia i examina les seves actuacions.

JAUME FONRODONA I VILA. LA INTEGRACIÓ D'UN *AMERICANO* A LA VIDA DEL PAÍS

CUBA

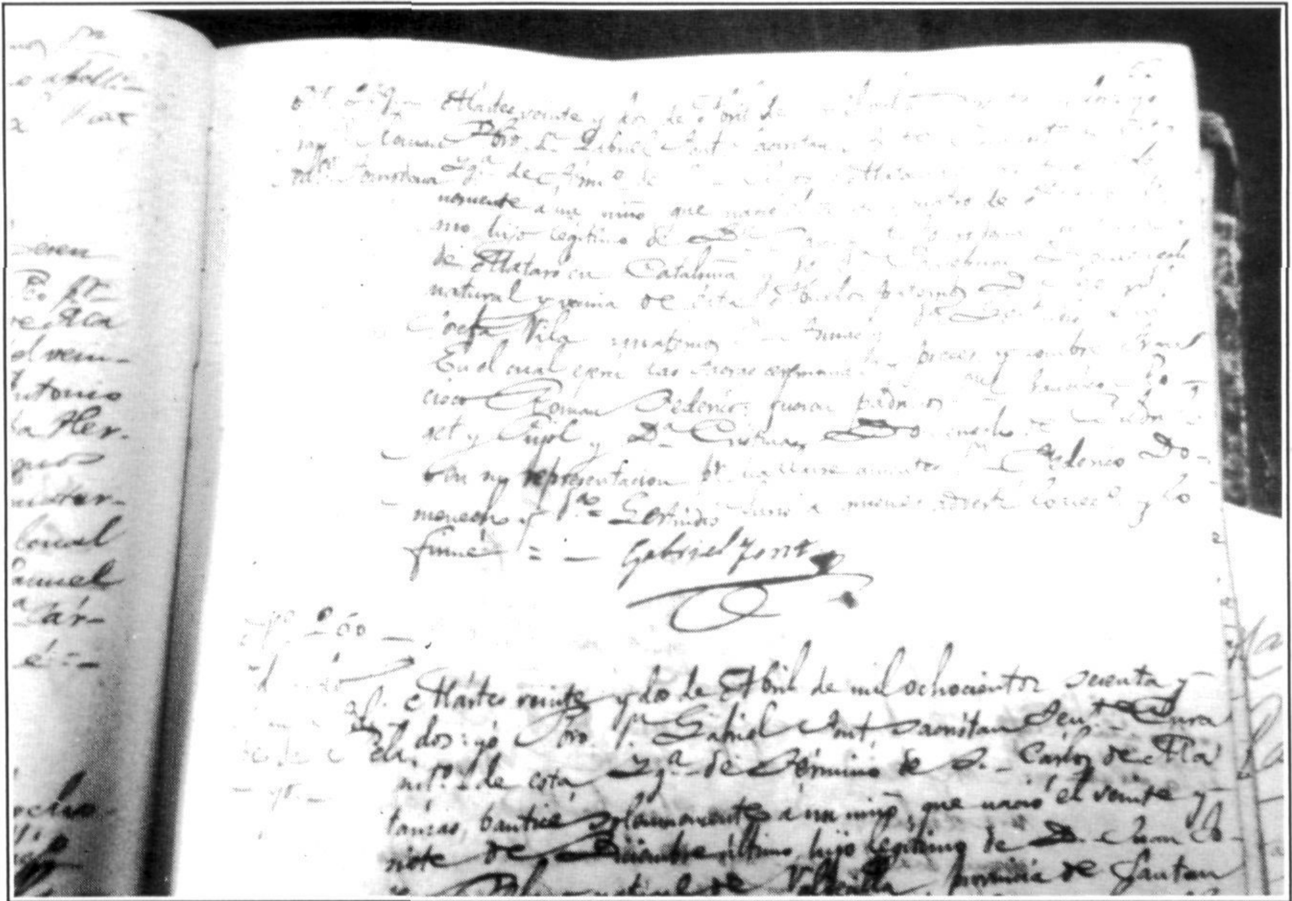
Al segle XIX la majoria dels emigrants de Mataró i de quasi totes les poblacions de la costa catalana es dirigiren a Cuba. La independència de les colònies continentals americanes havia ocasionat serioses dificultats en les relacions comercials amb aquells països, la qual cosa convertí Cuba en el centre d'un comerç internacional que donà gran prosperitat a l'illa.

Per l'estudi del professor Manuel Moreno i Freginals, *Cuba, colonia española?*, sabem que a l'Havana, a finals del segle XVIII hi residien vint-i-tres títols nobiliaris, d'entre els quals tres eren Grandes de España i disset títols en tramitació. Considerant el que representava en aquella època un títol nobiliari i el fet que la majoria eren criolls, podem dir que compartien el poder efectiu a Cuba amb les autoritats espanyoles.

Cuba, amb el comerç internacional i les grans plantacions de sucre, que es venia directament als mercats consumidors de diverses nacions, en realitat era colònia només en el sentit polític. L'any 1841 els catalans fundaren a l'Havana una associació de beneficència, encara existent, que en realitat

Església de San Carlos de Matanzas, avui catedral. Fotografia Àngels Soler i Ramon Valverde.

Registre del bateig de Francisco, Ramon, Federico Fonrodona i Domènech. Arxiu de la catedral de Matanzas. Fotografia Àngels Soler i Ramon Valverde.

tingué tan gran poder polític que fou anomenada el Partit Català, grup de pressió decisiu en les mesures que prenia el capità general de Cuba, situació que perdurà fins als anys 1860-70.

Això ens porta a recordar la bella barana de l'escala de *l'hospital de Sant Jaume i Santa* Magdalena de Mataró, desgraciadament enderrocada, ofrena dels mataronins residents a l'Havana, l'any 1848.

Una mostra de la modernitat de l'illa, la tenim en el ferrocarril que ja funcionava a Cuba l'any 1837, cosa que inspirà Miquel Biada la conveniència d'unir Barcelona amb Mataró per aquest mitjà de transport.

Aquesta és la Cuba, necessitada de mà d'obra, que havia d'importar, a més dels esclaus, xinesos i negres lliures, però també gent qualificada, sobretot amb la implantació del lliure comerç, la qual cosa fou un fort atractiu per als nostres joves que aspiraven a guanyar-se la vida i, si podien, fer la fortuna necessària per poder tornar a la terra nadiua i viure d'una forma benestant.

Els germans Jaume i Josep Fonrodona i Vila, ben joves, s'embarcaren cap a Cuba, on s'establiren i visqueren molts anys de la seva vida.

ELS FONRODONA A MATARÓ

La primera vegada que trobem escrit aquest cognom a Mataró és en un baptisme registrat en el primer llibre de la parròquia de Santa Maria l'any 1541, en el qual, sense donar cap més dada, s'indica que es tracta d'un fill d'Antoni Fontrodona. El cognom no torna a ser freqüent a Mataró fins al segle XVIII, i correspon a famílies procedents de pobles de la costa, el més llunyà Vilanova de Palafolls, actualment Malgrat.

Fills d'una família pagesa de Pineda, vingueren a Mataró els germans Josep Fonrodona i Casanoves (1779-1894) i Joan Fonrodona i Casanoves (1780-1818), per treballar en el seu ofici de teixidors de lli. També vingué a Mataró la seva germana Susanna. Seguint la nissaga de Josep, sabem que es casà l'any 1803 amb Josepa Vila i Nunell, filla d'una família de pescadors de Mataró.

Aquest matrimoni tingué vuit fills, Fèlix (1804), Margarida (1806), Josepa (1808), Maria (1812), Jaume (1814), Sabina (1817), Josep (1820) i Joaquim (1823).

El fill gran, Fèlix, seguí l'ofici del pare, teixidor de lli, i es casà l'any 1832 amb Sabina Nunell Castany. Prosperà en el seu treball i el trobem com a fabricant de lones; en l'aspecte social consta com a membre de la Junta de Sanitat en la devastadora pesta de l'any 1854 i, més endavant, com a alcalde de barri i regidor de l'Ajuntament de Mataró. D'aquest, descendeixen els qui a la nostra ciutat eren coneguts com els «Fonrodona de les veles».

Dels altres fills homes sabem que el petit, Joaquim, morí als quatre mesos i que els altres dos, Jaume i Josep, són els que anaren a Cuba.

Josep Fonrodona i Vila visqué molts anys a Matanzas i després a l'Havana, i tornà a Catalunya, on residí i morí a Barcelona, essent la primera persona sepultada en el cementiri nou de Montjuïc.

Jaume Fonrodona i Vila, al qual dediquem aquest estudi, s'establí a la ciutat cubana de Matanzas, on fundà amb els Castelló, originaris d'Arenys, la societat Castelló, Fonrodona y Cia. Segons el seu biògraf, pertanyé als voluntaris de Cuba, assolint el grau de comandant i fou «consultor y prior del Tribunal de Comercio» i membre de la Junta consultiva de Fomento. Com a recompensa als seus mèrits, el govern li concedí l'orde d'Isabel la Catòlica l'any 1862.

Contragué matrimoni amb Concepció Domènec Surís, filla de Matanzas, d'una família oriünda de Lloret de Mar, vint anys més jove que ell. En aquella ciutat cubana nasqueren els fills Jaime (1852), Concepción (1856), José (1859), Tomás (1860) i Francisco (1862). Després del retorn a Mataró, nasqueren dos fillets que visqueren pocs mesos i Antonio (1866), Francisca (1870), Montserrat (1872) i Asunción (1879).

Els nois foren alumnes del prestigiós *colegio de Valldemía* i Francisco seguí els seus estudis a Madrid, on obtingué el títol d'enginyer de Mines.

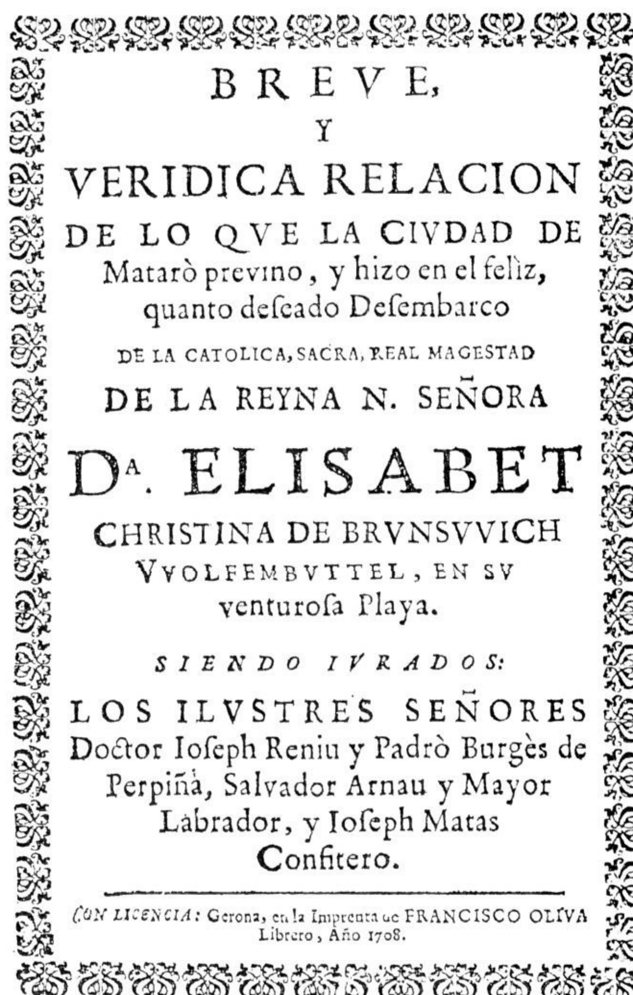
Aquests germans Fonrodona i Domènech, amb l'excepció de Jayme, que es casà amb Rosalía Rodríguez, i José, amb Regla de Armas, ambdues de famílies cubanes, contragueren matrimoni amb persones vinculades a Mataró. Concepción amb Joaquim de Palau i de Castellar (1874), Tomás amb Ramona Gualba i Labori (1886), Francisca amb Santos de Gaztañondo i Ulibarri (1887), Francisco amb Concepció Masuet i Fornaguera (1892), Antonio amb Josefa Pascual i Rius (1892) i Asunción amb José Daroca i Blasco (1898). Montserrat morí soltera l'any 1894, als 22 anys.

Jaume Fonrodona i Vila morí a Mataró el 27 de desembre de 1890 i la seva esposa, Concepció Domènech i Surís, el sobrevisqué fins a l'any 1913.

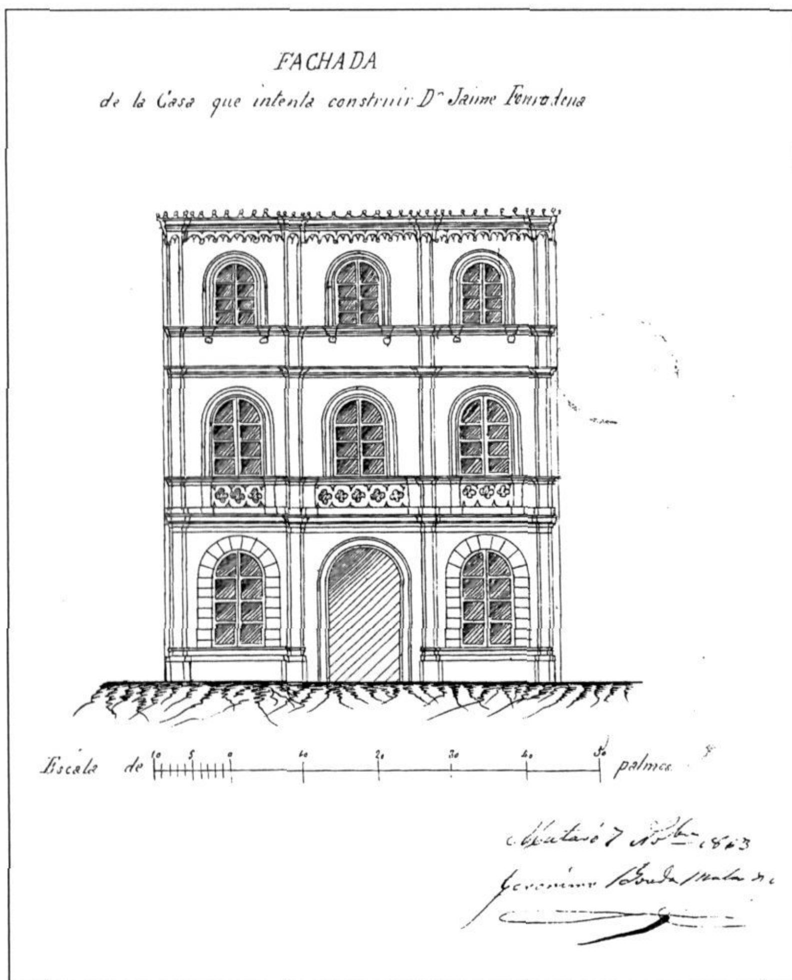
Tot i haver tingut una nombrosa descendència, actualment d'aquesta branca de la família Fonrodona no hi ha cap home per transmetre el cognom.

PREPARANT EL RETORN: LA CASA

A la Riera de Mataró, on actualment hi ha les tres cases que porten els números, 33, 35 i 37, hi havia una gran casa de sis cóssos d'amplada que

BREVE,
Y
VERIDICA RELACION
DE LO QVE LA CIVDAD DE
Matarò previno, y hizo en el feliz,
quanto deſeado Deſembarco
DE LA CATOLICA, SACRA, REAL MAGESTAD
DE LA REYNA N. SEÑORA
Dª. ELISABET
CHRISTINA DE BRVNSVVICH
VVOLFEMBVTTEL, EN SV
venturoſa Playa.
SIENDO IVRADOS:
LOS ILVSTRES SEÑORES
Doctor Ioſeph Reniu y Padrò Burgès de
Perpiñà, Salvador Arnau y Mayor
Labrador, y Ioſeph Matas
Confitero.
CON LICENCIA: Gerona, en la Imprenta de FRANCISCO OLIVA
Librero, Año 1708.

Narració del desembarcament a Mataró de la reina Elisabet Cristina.

Façana de la casa a l'expedient d'obres.
Dibuix de Geroni Boada (1863).

s'avançava al carrer, fora de la línia de façana de les cases veïnes, la qual cosa es pot comprovar en el plànol fet l'any 1852 per Ignasi Caballol.

Havia pertangut al notable austriacista Marià Jofre, ciutadà honrat de Barcelona, que hi tenia la residència. Segons consta en la crònica publicada del desembarcament, el 25 de juliol de 1708, d'Isabel Cristina de Brunswick, muller de l'arxiduc Carles d'Àustria, aleshores pretendent a la Corona d'Espanya, quan aquest vingué a Mataró el dia 28 per conèixer la seva esposa (s'havien casat per poders) «fuese a apear a la casa del Magnífico Mariano Jofre, Ciudadano de Barcelona, donde habiéndose detenido un breve rato, se fué a Palacio a verse con su deseada prenda». El *palacio* era la casa Baró, situada també a la Riera, on actualment hi ha l'establiment Zara. Després d'un temps al palau, va tornar a la casa Jofre, on es preparà per al viatge a Barcelona, prengué el cavall, anà a acomiadar-se de la reina i, tot seguit, es dirigí a la capital, anunciant que tornaria el dilluns següent dia 30.

Aquest dia, el rei arribà a Mataró a les sis del matí i «apeóse en la misma casa de Mariano Jofre», abans d'anar al palau, on passà tot el dia, excepte a l'hora de dinar, que féu a can Jofre, mostra de l'apreci que tenia el rei per la seva persona.

Per transmissió hereditària per línia femenina, aquesta casa de Mariano Jofre passà a ser propietat del senyor Joaquim de Castellar, veí de Barcelona, el qual l'any 1859, atès que l'Ajuntament li exigia l'enderroc de l'edifici per causa del seu estat ruïnós i a més, ja que per construir de nou s'havia de fer en la línia de les altres cases de la Riera, resolgué d'enderrocar la casa, reservar-se una part del terreny resultant per poder construir de nou la seva pròpia casa, i vendre la resta, «un solar situado en lo mejor de Mataró».

Aquest és el terreny que comprà Jaume Fonrodona i Vila, quan encara residia a Matanzas, per mediació del seu germà Fèlix, segons acredita l'escriptura datada el 3 de novembre de 1859, autoritzada pel notari de Barcelona José Antonio de Paz.

L'any 1861 trobem el permís de l'Ajuntament per a la construcció de la nova casa Castellar, segons el disseny del mestre de cases Miquel Collet, en un estil neoclàssic, casa actualment en període de restauració.

Jaume Fonrodona vengué la meitat del solar que havia adquirit al *vista* de duanes de Santiago de Cuba, Josep Pardini i Alsina, ja que el terreny que havia comprat era suficient per construir-hi dues cases de dos cóssos cada una. L'escriptura es signà el 2 de novembre de 1863 i, cinc dies després, el mestre de cases i acadèmic Jeroni Boada presentà a l'Ajuntament la sol·licitud del permís d'obres per edificar les dues cases. Es tracta de dos expedients exactes, amb el mateix disseny, només amb l'única diferència del nom del propietari. Tot i que feia ben poc temps de la construcció de la façana de la casa Castellar, les dues cases bessones ja no són d'estil neoclàssic, sinó que Jeroni Boada les dissenyà en la nova línia de l'historicisme eclèctic, ben propi del seu autor.

Fins al moment de la numeració actual, la casa Castellar tenia el número 54, la de Pardini el

Les cases Pardini i Fonrodona, abans de les reformes actuals (1916).

Fotografia MASMM. Arxiu d'Imatges.

lo cual, según plano aprobado por el Gobierno de S.M. debía ser de ladrillo y barro cocido», i també de fer de marbre el paviment del presbiteri.

Signen, a més del rector Sebastià Feliu i el prevere Mariano del Sol, l'alcalde Josep Pineda, el regidor síndic Joan de la Creu Palau i els senyors Jacint Arenas, Josep Bofarull, Jayme Fonrodona, Pompeyo Serra, Melchor de Palau i Joaquim Martí i Andreu. A més del seu treball a la junta formada, Fonrodona féu un donatiu de tres mil rals i col·laborà també amb un préstec de dos mil rals reintegrables i, més endavant, en una nova subscripció d'obligacions, amb vint-i-cinc duros.

54 bis i la de Fonrodona el 54 ter, la qual cosa recordava que havien pertangut a un sol edifici. Tot i que les botigues actuals han desfigurat els baixos, que tenien portal rodó al centre i una finestra a cada costat, les façanes dels pisos conserven el seu estat original. Actualment les tres cases estan protegides pel Catàleg del Patrimoni Arquitectònic de Mataró.

Segons la *Revista Mataronesa* del 19 de juny de 1864, en les cases Fonrodona i Pardini s'instal·laren els primers parallamps de Mataró.

En el padró municipal de l'any 1866, a la casa número 54 ter, ja hi consta domiciliada la família Fonrodona Domènech, formada pels pares, els quatre fills nascuts a Matanzas i el servei domèstic.

A MATARÓ, LA INTEGRACIÓ A LA VIDA CIUTADANA

Domiciliat a Mataró, Jaume Fonrodona oferí sempre la seva col·laboració en tot el que representava millorar la ciutat nadiua. Acabat d'arribar, el veiem com un dels signants en la proclama, datada el dia 11 de juny de 1863, en la qual es manifesta el desig de millorar la façana de l'església de Santa Maria, que s'estava construint, «formando de sillería, las basas, capiteles y cornisas, con sus correspondientes adornos, todo

El 10 de gener de l'any 1864, en la junta general de l'Ateneo Mataronés, després de llegida la memòria, es procedí a la renovació de la directiva, essent elegit com a president Jaume Fonrodona. Era fundador i secretari perpetu d'aquesta entitat Josep Garcia Oliver (1834-1883), el qual, a més d'expert en l'art tèxtil, es formà en el coneixement de l'economia, conegué els avenços socials d'Anglaterra i promogué d'implantar-los a Mataró. Fundà la Sociedad de Amigos de la Instrucción, entitat que després es convertí en l'Ateneo Mataronés, d'on sorgí la Caixa d'Estalvis i la Biblioteca Popular. Més endavant Garcia Oliver fou alcalde i diputat a Corts i el seu retrat figura en la galeria de fills il·lustres de la ciutat.

Jaume Fonrodona ingressà l'any 1865 a la junta de l'Hospital, en la qual actuà fins a l'any 1887, quan una malaltia el privà de seguir en la seva labor benèfica.

Tot i no tenir cap càrrec municipal, col·laborà sempre amb l'Ajuntament, en el qual tingué el seu germà Fèlix, com a regidor, i el seu gendre Joaquim de Palau i de Castellar, molts anys alcalde. L'any 1875 gestionà, per mitjà del seu germà Josep, que residia a l'Havana, el cobrament del

Jaume Fonrodona i Vila i Concepció Domènech i Surís. Fotografies Joan Martí. Barcelona.

llegat del mataroní Josep Maseras, que ascendia a 4.727 duros, quantitat que serví per poder atendre tots els creditors de l'hospital.

Gràcies a les seves gestions aconseguí que el seu germà Josep Fonrodona, ja esmentat, comprés la casa de cós que llindava per la part de migdia amb l'Hospital, «pagando su precio de su bolsillo particular con la intención de regalarla para que forme parte del Santo Hospital», i formalitzar l'escriptura corresponent quan tornés al país.

Revisant les actes de l'administració de l'Hospital, podem comprovar la preocupació constant per solucionar la part econòmica i millorar l'edifici i l'atenció als malalts, tenint cura també del personal sanitari.

Jaume Fonrodona treballà també en les gestions per a la recuperació, ampliació i restauració de la casa del Teatre, que proporcionava mitjans econòmics a l'Hospital, projecte que s'encarregà als arquitectes Emili Cabañes i Joan Abril.

Els darrers anys de la seva vida, la malaltia el retingué en el seu domicili, privant-lo de treballar per a l'Hospital, però fins a la seva mort fou considerat com a administrador honorari.

Per un decret del 16 d'octubre de 1871 el rei nomenà D. Jaime Fonrodona y Vila, Comendador de la Real y distinguida Orden de Carlos III.

La crònica de l'advocat Josep Gualba, el dia 17 de gener de 1876, referint-se a les properes eleccions de diputats a Corts, considerades decisives, ja que eren constituents, assenyala que la societat successora del Círculo Liberal, en una reunió presidida per l'ex-alcalde Garcia Oliver, proclamà candidat a diputat «D. Jaime Fonrodona como independiente y protector de la industria». Josep Gualba considera el seu rival Valentí com un home que no té formades les seves conviccions, que són tan elàstiques que «así transige con los que quieren la unidad católica absoluta com con los librecultistas».

Els dies 20, 21 i 22 assenyala que la lluita queda reduïda entre els dos candidats Fonrodona, pels liberals, i Valentí, pels conservadors, i indica que Valentí tenia al seu favor l'Ajuntament i el recolzament del governador de la província, que pressionà els alcaldes i persones d'influència del districte.

Atès que la majoria dels vots dipositats eren a favor de Valentí, el segon dia de les eleccions Fonrodona renuncià a la seva candidadura. Gualba, tot i ser adversari de Garcia Oliver, fa notar que encara que Valentí triomfà en el districte, a la ciutat, obtingué més vots el seu competidor Fonrodona.

El fet de no aconseguir l'acta de diputat, no minvà el seu desig d'una activitat social en favor dels comerciants i dels industrials, ja que era membre actiu d'una de les més importants entitats econòmiques de Barcelona, el Fomento de la Producción Nacional.

Més endavant, a Mataró, destaquem l'actuació de Jaume Fonrodona amb motiu de les noves contribucions promulgades l'any 1882, que foren considerades desastroses per als comerciants, industrials i professionals, estaments que tingueren el recolzament de la majoria de la premsa.

Es fundà a Barcelona el Sindicato Gremial, amb la finalitat d'unir els esforços de tothom per tal d'obtenir la suspensió d'aquella reforma fiscal. A Mataró, en una nombrosa reunió a la Sala, o sigui, al local de l'Ateneo Mataronés, es decidí d'enviar un telegrama d'adhesió al sindicat barceloní, que fou signat per Jaume Fonrodona, Fèlix Castany i Josep Andreu.

Tres dies després, en una nova reunió, es donà a conèixer la resposta del sindicat de Barcelona i, seguint el que recomanava, es decidí crear el Sindicato Gremial de Mataró amb representants de les altres poblacions del partit judicial. Es nomenà una comissió organitzadora amb l'encàrrec de confeccionar els estatuts del sindicat i, per unanimitat, foren designats president de la comissió Jaume Fonrodona i secretari Josep Pascual de Lentisclar. Els estatuts i les qüestions jurídiques foren encarregades a l'advocat Josep Gualba. Nomenats els delegats dels pobles del partit judicial, quedà completa la constitució de la junta directiva. En la reunió es donà compte d'haver-se rebut l'adhesió de Josep Garcia Oliver, diputat a Corts a Madrid.

Sembla ser que les gestions efectuades i els escrits presentats, no foren atesos per Hisenda, ja que poc temps després trobem a la premsa notícies d'apremis i embargaments contra els comerciants i fabricants que s'havien negat a pagar les noves contribucions.

L'any 1883 el conegut liberal Víctor Balaguer fou convidat a visitar la nostra ciutat, organitzant els actes una comissió presidida per Jaume Fonrodona. Víctor Balaguer fou acusat per la premsa contrària de no ser fidel al seu liberalisme, ja que es posà al costat dels proteccionistes; en el seu discurs manifestà clarament que «libertad significa protección».

A BARCELONA, EL FOMENTO DE LA PRODUCCION NACIONAL

Aquesta institució, de tendència ultraproteccionista, fou fundada l'any 1869 per Joan Güell i Ferrer (1800-1872), el qual, a més de ser el creador d'una de les més importants indústries tèxtils del país, esmerçà molts anys de la seva vida en l'organització de l'empresariat català.

L'entitat fou integrada pels més importants comerciants, manufacturers i industrials interessats en la defensa del proteccionisme.

El triomf de la Revolució de Setembre de 1868 i l'ascens al poder dels lliurecanvistes, ocasionà el temor d'una reforma aranzelària, que consideraven perjudicial per a la indústria del país, a la qual cosa s'oposaren amb totes les seves forces.

Com ja hem indicat, Jaume Fonrodona era soci d'aquesta entitat, les actes de la qual hem pogut consultar. En la reunió del 26 de gener de 1872, consta com a membre de la junta directiva, que presidia Pere Bosch Labrús. En la reunió del 5 de febrer, el trobem com a vicepresident segon, essent designat membre de la comissió per a l'Exposició Universal de Viena i en altres càrrecs en representació del Fomento.

En la reunió del 28 d'abril de 1873, és designat vicepresident primer i, durant tres anys, s'encarrega de presidir les reunions durant les absències del president, força freqüents, ja que Bosch Labrús havia estat elegit diputat a Corts. En les reunions d'abril de 1876 hi hagué una gran conflictivitat. El dia 11, en la reunió que Fonrodona presidia, manifestà la seva oposició dient que «creía que la comisión se había excedido en su cometido» i l'endemà concretà el seu rotund no. Des d'aleshores, ja no el trobem en cap més reunió de la junta.

Es solidaritzaren amb Fonrodona un nombrós grup de socis del Fomento de la Producción Nacional, que ja no es sentien prou representats per aquesta entitat. La mesura que provocà el seu màxim descontentament fou l'actitud presa en la diferència de criteris sorgits a l'hora de demanar una línia de vapors que havia d'unir Barcelona i Cadis amb les illes Filipines. Tot i la defensa del proteccionisme, volien que el comerç amb Cuba i Filipines fos considerat com «de cabotaje», o sigui, com si es tractés de ports d'Espanya, cosa que havia d'unir més estretament l'economia de les colònies amb la de la metròpoli.

EL FOMENTO DE LA PRODUCCION ESPAÑOLA

Provocada l'escissió, es féu una reunió en la qual es decidí la constitució d'una nova entitat. El dia 15 de maig de 1876, s'elegí una comissió organitzadora que fou presidida per Jaume Fonrodona i Vila i formada pel doctor Josep de Letamendi i els senyors Miquel Buxeda, Adolf Solà Sert, Melitó Reniu, Francisco Madurell, Joaquim Volart, Enric Batlló i Paulí Font.

L'entitat prengué el nom de Fomento de la Producción Española. No hem d'estranyar de trobar el nom d'un metge eminent en aquesta comissió, ja que Letamendi, set anys abans, havia publicat un discurs que anomenava «Discrecionismo», del qual Fomento de la Producción Nacional va fer una tirada de vint mil exemplars, que foren enviats a totes les entitats i centre econòmics i industrials del país. La frase sintètica d'aquest discurs era «La protección no ha de ser el opio, sino el café de la producción nacional; nunca su narcótico, siempre su estimulante».

Diu el biògraf de Letamendi que «vió D. José invadida su casa por lo más selecto de los industriales de Barcelona, que fueron a rogarle se pusiera al frente de una nueva Sociedad destinada a la defensa y proyección de la doctrina de Letamendi.»

El dia 11 de juny de 1876 fou constituïda definitivament la nova entitat Fomento de la Producción Española, en un solemne acte celebrat a la gran sala de Llotja, presidit pel capità general Arsenio Martínez Campos. Fou constituïda la junta directiva, formada pel doctor José de Letamendi, president, Jaume Fonrodona i Vila, vicepresident primer, Sebastià Garcia, vicepresident segon, Joaquim Volart, comptador, Domingo Sert, tresorer, Adolf Solà Sert i Enric Batlló, secretaris, i diversos vocals. Un dels primers acords de la nova junta fou nomenar socis d'honor el destacat proteccionista Joan Güell i Ferrer i el diputat a Corts Pere Bosch i Labrús.

Es conserven els llibres d'actes de l'entitat, la qual cosa ens permet de conèixer la gran activitat de l'associació. El doctor Letamendi presidí diverses reunions, però la major part foren presidides per Jaume Fonrodona. Seria ben interessant un estudi dels temes tractats, propis de les finalitats de l'entitat.

Ens ha cridat l'atenció de veure també la col·laboració en altres activitats ciutadanes. L'any 1877 el professor Fontanals del Castillo els demanava un ajut per poder continuar la seva obra sobre Viladomat i l'any 1879 acordaren de subvencionar el *Diari Català*, dirigit per Valentí Almirall, primera publicació periòdica catalana, no dedicada únicament a la literatura.

El Fomento de la Producción Española fou una de les associacions implicades en la redacció del Memorial de Greuges de l'any 1885, escrit presentat al rei Alfons XII «en defensa dels interessos morals i materials de Catalunya», document ben interessant, precursor del Missatge a la Reina Mª Cristina de l'any 1888 i de les Bases de Manresa de 1892.

Aquesta actuació ens demostra que l'esmentada entitat patronal no s'ocupava únicament dels temes econòmics, sinó que s'integrà plenament en els treballs que es feien per portar Catalunya, amb la seva llengua, a una nova renaixença.

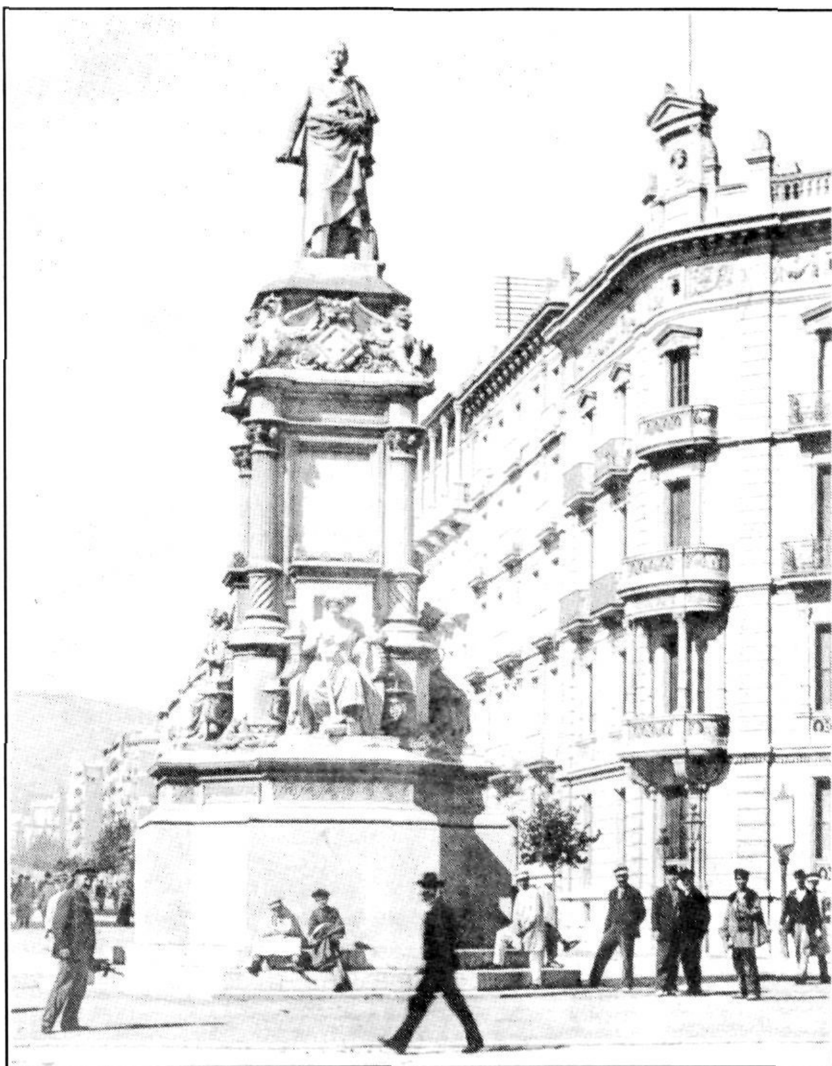
En l'assemblea celebrada el dia 27 de febrer de 1878, s'acordà de reelegir en el càrrec de president el doctor Letamendi, continuant com a vicepresident Jaume Fonrodona. El mateix any, en la reunió del 23 de desembre, s'acordà d'erigir a Barcelona un monument al gran proteccionista Joan Güell i Ferrer, figura admirada tot i haver-se separat de l'associació que havia fundat aquest patrici. Es formà la comissió executiva i fou escollit per presidir-la Jaume Fonrodona i Vila.

Els donatius recollits queden registrats en un àlbum, bellament enquadernat, que s'inicia amb la relació de la junta del Fomento de la Producción Española, amb la signatura de Jaume Fonrodona, fent constar que l'entitat aportava mil cinquanta-cinc duros. En les pàgines destinades a Mataró, consta el donatiu de vint-i-cinc duros fet per l'Ajuntament, amb les signatures de

l'alcalde Jayme Recoder i del secretari Ramon Saborit. Hi trobem també els segells de diverses entitats i fàbriques, algunes d'elles amb la relació nominal dels seus treballadors. El mateix podem dir d'altres ajuntaments i indústries, i també la relació del personal dels vaixells de la Transatlántica.

El monument, estrenat l'any 1888, fou obra de l'arquitecte Joan Martorell, amb escultures de Rossend Novas, Alentorn, Sala, Taso i Pagès i Serratosa. Col·locat a la cruïlla de la Rambla de Catalunya amb la Gran Via, fou destruït pels talibans del 1936-39. Després de la guerra fou erigit de nou, uns metres més a llevant, en els jardinets de la Gran Via.

La directiva del Fomento de la Producción Española fou renovada en la sessió del 2 d'abril de l'any 1879, essent elegit president el senyor Pere Bosch i Labrús, i Jaume Fonrodona com a vicepresident, però la darrera reunió en la qual ens consta la seva assistència és la del dia 24 d'abril del mateix any.

Monument a Joan Güell i Ferrer,
a la cruïlla de Rambla de Catalunya i Gran Via de Barcelona.

L'entitat prengué en consideració «la idea de la fusión de todos los centros económicos de Barcelona» i es formà una comissió per a la unió, per tal d'aconseguir una entitat més forta i eficaç, encara que no es pogué arribar a un acord fins a l'any 1889, quan, de la unió del Fomento de la Producción Española i de l'Instituto de Fomento del Trabajo Nacional nasqué, el 28 de febrer, una nova entitat que actualment existeix amb el nom de Foment del Treball Nacional.

Sortosament aquesta entitat ha custodiat en els seus arxius els testimonis de les entitats que la precediren, la qual cosa ens ha permès de conèixer l'actuació d'un dels seus precursors, el mataroní Jaume Fonrodona i Vila.

El seu treball de fomentar l'associació dels industrials i comerciants, fou una important aportació a la prosperitat catalana, explicada pel professor Jaume Vicens Vives, com una obra col·lectiva.

El segle XIX fou una gran època per a l'economia de Catalunya. Perllongant l'arrencada de la centúria anterior, i una vegada vençuda la devastació provocada per la guerra contra el francès, els catalans trobaren oportunitat d'expandir llurs activitats no solament aplicant al treball quotidià les energies acostumades, sinó parant esment en les radicals innovacions tècniques que, en els diversos aspectes de la vida econòmica, comportava la revolució industrial i agrícola covada més enllà dels Pirineus. Lluitant en un doble front, esguardant alhora endins i enfora, foren capaços de crear un nucli econòmic ric, complex i puixant, en el qual els factors de dissociació ancestrals semblaren eliminats per una sola fe en el progrés col·lectiu.

En la llista de les personalitats que actuaren en aquest esforç col·lectiu, Jaume Fonrodona i Vila té tots els mereixements per a figurar-hi.

ELS NEGOCIS

Jaume Fonrodona, tot i seguir amb la seva participació en la societat Castelló, Fonrodona y Cia, de Matanzas, invertí el seu capital en diverses indústries tèxtils de Mataró i de Barcelona. Fou soci majoritari de la fàbrica Fonrodona y Cia, que dirigí el seu nebot Frederic Fonrodona i Nunell, enginyer industrial. Aquesta indústria era successora de la filatura muntada l'any 1850 per la firma Planell, Bonet i Cia; la seva fàbrica tenia entrada per un passatge del carrer de Sant Bonaventura i comunicava amb una casa del carrer de Sant Ramon, destinada a oficines. Tingué dues calderes de vapor de 40 CV, la més antiga construïda a Rouan (França) i la més moderna als Talleres Nuevo Vulcano de Barcelona; encara es conserva la xemeneia característica dels vapors d'aquella època.

La crisi de l'any 1879 va ocasionar el tancament d'aquesta fàbrica, però dos anys després la reobrí Fonrodona y Cia., societat que, tot i l'aportació de capital, tampoc no pogué superar la situació, i s'hagué de dissoldre l'any 1884, quedant definitivament i judicialment liquidada l'any 1891. La dissolució és descrita a *Migliaresi* per l'historiador Francesc Costa.

La forta conflictivitat social soferta aquells anys a Mataró, provocà que una vaga iniciada a la fàbrica Fonrodona y Cia., el 17 de juny de 1881, s'estengués a tots els vapors de filats i teixits de la ciutat. Una reunió dels treballadors del dia 19, al matí, és descrita en la crònica de Josep Manén amb aquestes paraules:

> Aquest dematí hi hagut una molt numerosa reunió de treballadors y vehins de Mataró en lo Euterpe ab motiu d'esplicarse lo paro de casa Fontrodona y conseguent paro total de las fábricas, habent hi molt ordre, sens que's dongués cap crit subversiu... Dias ha que se nota un malestar entre amos y treballadors. Vingut lo gobern Sagasta que donà la llibertat d'associació los treballadors instalaren altre volta la societat «internacional» depositant al efecte un tant mensual cada obrer. Exigiren per medi de la direcció de la societat aument de preus en la fábrica Fontrodona-Bonet y son representant accedí al aument, pero estigueren en malas inteligensias ab la proposició presentada pels treballadors de cobrar las cuotes semanals en la mateixa fábrica, no volent ho després y vegent que a pesar de la prohibició posterior se cobraba despedí a 4 treballadors, dientli la direcció que si no admetia aquestos, com no los admeté, pararian la fábrica com ho feren, fa uns quinse dias. Veyent assó los amos s'han associat y han determinat parar si los treballadors se mantenian en lo paro de casa Fontrodona, com ho han fet. Deu fassa que's vinga á una intelijencia, y no tinguem que deplorar consecuencias per tots fatals, quedant sens treball 2 ó 3 mil personas..

L'esmentada crònica ens indica que, per ordre del governador civil, el dia 20 es van obrir les fàbriques al migdia, reanudant-se el treball.

El dia 22 vingué a Mataró el governador civil Feliciano Herrero de Tejada. Convocà una reunió de fabricants i obrers per intentar restablir les bones relacions i visità diverses fàbriques, entre elles la de Fonrodona y Cia, objecte de les discòrdies.

Ben poc durà aquesta pau, ja que el primer d'octubre del mateix any «ab motiu de haber demanat los treballadors aument de jornal en la fàbrica de Fontrodona y Cia, s'ha parat lo treball per part dels obrers». La direcció al·legava que no podia atendre aquesta petició ja que hi havia un conveni establert entre tots els fabricants, cosa que provocà un nou atur general «quedant en vaga una multitut de familias que passa de dos mil».

Els fabricants no cediren i començà un atur patronal, i van tancar totes les fàbriques. Malgrat els esforços del governador civil, continuà la tancada, veient-se obligats els treballadors a demanar un ajut setmanal per a les cases, ja que la situació durà catorze setmanes. No s'obriren les fàbriques fins al dia 3 de gener de 1882.

Tot i la reanudació del treball, les relacions d'amos i treballadors eren tenses, fins a l'extrem de produir-se l'atemptat que Manén descriu així:

> Febrer.
>
> No han sucsehit fets de molta importancia durant lo mes, á mes dels que regularment passan tant en lo concepte religiós com en lo civil de una població de la nostra importancia, sino l'atentat d'assessinat contra en Frederich Fonrodona que passa del modo seguent. Al eixir dit Sr. lo dia 1r d'aquest mes á entrada de fosch de la fábrica dita den Bonet del carrer de S. Bonaventura, de la qu'es soci y director, anant acompanyat del majordom. Al passar per la baixada de Feliu, devant las Figueretas y pas de la muralla de la Coma li sortiren dos de dit carrer de las Figueretas y li tiraren dos tiros per detras, ferintlo un en una cama y altre al bras, escapats per la muralla de la Coma que's comensa a urbanisar. Lo ferit sigué auxiliat tot seguit y trasladat á casa Sisternes,

ahont se li feu la primera cura y després ab carruatje a sa casa del Camiral nº 49. Alguns dias després se li feu l'estracció de la bala, seguint be. Ha causat molta indignació, sent efecte de l'Internacional y resultat de la última huelga.

Un altre negoci també desafortunat, encara que per altres causes, fou el que s'establí a Madrid, on passà a residir el seu fill Tomàs Fonrodona i Domènech, que participava en la societat Cot, Fonrodona y Cia., dedicada a la importació de productes colonials.

Tomàs s'havia casat a Mataró, l'any 1886, amb Ramona Gualba i Labori, i en un viatge comercial morí a L'Havana el dia 19 de setembre de 1889. La seva vídua el sobrevisqué ben poc temps, ja que morí a Mataró el 28 de desembre d'aquell mateix any; aquest matrimoni no va tenir fills.

Tres dies després, morí el gendre de Jaume Fonrodona, casat amb la seva filla Concepció, Joaquim de Palau i de Castellar.

LA DARRERA MALALTIA I LA MORT

Els darrers dies de la seva vida, Jaume Fonrodona fou víctima d'una greu malaltia que el retingué en el seu domicili, privant-lo d'actuar en les obres socials i benèfiques, a les quals havia dedicat tot el seu entusiasme. Agreujat el seu estat de salut, rebé els sagraments de l'Església el dissabte dia 20 de desembre de 1890, i morí el dia 27, assistit per la seva esposa i familiars, amb l'excepció dels dos fills que es trobaven absents, Jaume, que era a Cayo Hueso, Florida, i Josep, que era a Cuba.

Tota la premsa d'aquells dies elogià la figura del finat, tant en la seva vida pública com en la privada, destacant que Jaume Fonrodona i Vila era una de les persones que més havia estimat la pàtria i la seva ciutat nadiua.

DONYA CONXA FONRODONA

Així era coneguda a Mataró l'esposa de Jaume Fonrodona, Concepció Domènech i Surís, de la qual hem de destacar que no es limità a complir com a senyora de la casa, sinó que també portà una gran activitat en l'àmbit de la beneficència i en tot el que representava una millora per al benestar i la salut dels seus conciutadans, la qual cosa no era gaire freqüent en les dones d'aquells anys.

Quan l'Ajuntament proposà al Govern la concessió de la Creu de Beneficència a diverses persones, entre les quals trobem el seu marit, l'única dona proposada per a aquest guardó fou donya Conxa Fonrodona, que el 1869 «para salvar la existencia de las mujeres que estaban atacadas del

Concepció Domènech i Surís, vídua Fonrodona, coneguda a Mataró com a donya Conxa Fonrodona. Fotografia Napoleón.

cólera, estuvo cuatro semanas arriesgando la suya a cada instante», en paraules de l'alcalde Josep Garcia Oliver.

L'any 1872, amb el doctor Ignasi de Boet, col·laborà en la creació d'un dispensari i d'una sala amb llits que s'instal·laren en una dependència del convent de Sant Josep, ocupat per les monges Concepcionistes. Per aquest motiu, el doctor Boet i donya Conxa Fonrodona, són considerats els fundadors de la Creu Roja local en el llibre *Cien años de Cruz Roja en Mataró. 1872-1972*, del doctor Dámaso Montes Cid.

Més endavant, l'any 1881, fou elegida presidenta de la junta de la Casa de Huérfanas de Sant Josep i també fou vocal de la Junta de Primera Enseñanza.

Després de la seva mort, en la sessió de l'Ajuntament de l'11 d'abril de 1913, es féu constar en acta el condol, per acord unànime, de la corporació municipal, i l'alcalde Emili Arañó ho comunicà a la família en una sentida i elogiosa carta.

La investigació en els arxius esmentats i la revisió de la premsa d'aquells anys, ens ha portat a conèixer l'extens treball social i benèfic d'aquest matrimoni, format per Jaume Fonrodona i Vila i Concepció Domènech i Surís, la qual cosa ens ha estat un estímul per a la seva divulgació.

Rafael Soler i Fonrodona

BIBLIOGRAFIA

Breve y verídica relación de lo que la Ciudad de Mataró previno y hizo en el feliz, quanto deseado Desembarco de la Católica, Sacra, Real, Magestat de la Reyna N. Señora Da. Elisabet Cristina de Brvnsvvich y Volfenbvttel, en su venturosa playa. Siendo Jurados: Los Ilustres Señores Doctor Joseph Reniu y Padró Burgés de Perpiñá, Salvador Arnau y Mayor Labrador, y Joseph Matas Confitero, Impremta Francisco Oliva (Girona 1708).

COSTA i OLLER, Francesc, *Josep Gualba, cronista de Mataró (1873-1876)*, Patronat Municipal de Cultura de Mataró, Editorial Altafulla, Col·lecció Caps de Bou, núm. 3 (Mataró 1985).

GARCIA OLIVER, José, *Memoria, Sesión del día 19 de Enero de 1872*, Imprenta Francisco Sánchez (Barcelona 1872).

GENERALITAT DE CATALUNYA, Departament de Justícia, «Textos Jurídics Catalans. Lleis i Costums», VI/1 (Barcelona 1990).

MONTES CID, Dámaso, *Cien años de Cruz Roja en Mataró, 1872-1972*, Ajuntament de Mataró (Mataró 1976).

MORENO FRAGINALS, Manuel, i altres, *El comerç entre Catalunya i Amèrica, segles XVII i XIX*, Editorial L'Avenç, col·lecció Clio, núm. 6 (Barcelona 1986).

OLIVER COBEÑA, Federico, *Letamendi*, Editora Nacional (1941).

SELLÉS i QUINTANA, Magda, *El Foment de Treball Nacional 1914-1923*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat (2000).

VICENS VIVES, Jaume; LLORENS, Montserrat, *Industrials i Polítics. Segle XIX*, Edicions Vicens Vives, S.A. i PREDEUSA (Barcelona 1991).

FONS DOCUMENTALS

Museu Arxiu de Santa Maria. Mataró:
Llibres Sagramentals, Esg. 1 Obra. Hemeroteca

Arxiu Municipal de Mataró. Arxiu Històric Comarcal. Mataró:
Fons Notarial, acords municipals, permisos d'obres, padrons d'habitants, llibres d'actes de l'Hospital, hemeroteca, diari de Josep Manén.

Arxiu del Foment del Treball Nacional. Barcelona:
Llibres d'actes del Fomento del Trabajo Nacional i del Fomento de la Producción Española. Àlbum del monument a Joan Güell i Ferrer.

Biblioteca de la Caixa Laietana. Mataró:
Secció Mataró: hemeroteca.

Arxiu de la catedral de Matanzas, Cuba:
Llibres sagramentals.

Agraeixo la col·laboració de les persones encarregades dels arxius i biblioteques esmentats. Sense la seva ajuda no hauria pogut obtenir les dades necessàries per fer aquest treball.

Xavier Ubach, conegut actor, locutor de ràdio, presentador de televisió i artista mataroní, explica tot seguit la seva participació en les emissions de Ràdio Maresme de Mataró i, a més, comenta els seus inicis com a actor a la Saleta i a la Sala Cabañes.

RÀDIO MARESME: TRETZE ANYS DE VIDA

Comunicar. Sens dubte, és aquest verb la característica més arrelada en la condició humana i en el seu desenvolupament històric; des de les pintures rupestres, passant pels jeroglífics, manuscrits en pergamins i arribant a la impremta de Gütenberg, la humanitat obtingué la seva màxima significació per manifestar els seus coneixements, descobriments, investigacions i esdeveniments on era protagonista, amb l'*Enciclopèdia* del segle XVIII.

Però l'amic lector/a d'aquests *Fulls* és persona experimentada, i de ben segur sap que els homes i dones de la centúria del 1700 mai no haurien imaginat que, en tan sols dos-cents anys, l'època de l'Absolutisme Il·lustrat fos veritablement ultrapassada per una conjunció de mitjans visuals i auditius per tots coneguts, essent-ne Internet i el correu electrònic una nova i revolucionària vessant.

Ni sóc llicenciat en Història ni investigador d'arxius. Si més no, però, sí que tinc l'honor d'haver participat activament en l'evolució de la transmissió de missatges i informacions i, per tant, ser testimoni directe i encara viu de la transformació de la paraula «comunicar» dins el segle XX, fet que em permet ser cronista de tota una època i representant de tota una generació de locutors i presentadors, precursors i mestres dels qui en l'actualitat ocupen les primeres planes dels diversos mitjans.

Xavier Ubach, al locutori de Ràdio Maresme (1952).

Mataró, la ciutat que em va veure néixer, també fou l'emplaçament de les meves primeres experiències amb les ondes hertzianes. Rebuscant tant en la meva memòria com consultant la meva biblioteca, em remunto a la meva infantesa i part de la primera joventut, ja que, per estrany que pugui semblar, la meva vocació de comunicador té una base molt sòlida durant aquesta etapa de la meva vida, i és desig meu reflectir-la en unes breus línies, com a retrat d'una època de sentiments i valors ben diferents als dels temps actuals.

De menut, jo volia ser actor de teatre. Guarden el record dels meus inicis en el món de la farándula, les golfes d'un pis al carrer de Montserrat, on moltes vegades em transfigurava creant personatges imaginaris, o bé un dels herois dels llibres d'en Josep M. Folch i Torres, com *La història d'en Jaumó Rabadà*, *El capità Delmar* o *Les aventures extraordinàries d'en Massagran*. L'any 1945 vaig llegir un parell de vegades *L'illa del tresor* de Stevenson, llibre que amagava una bonica narració per a un infant. També va interessar-me *El mercader de Venècia*, de Shakespeare, un opuscle que acompanyava el «teatro de los niños», una joguina de cartró que va estar molts anys exposada a l'aparador de can Diamant, botiga prou coneguda del centre de Mataró, emplaçada davant de l'edifici del consistori, i que juntament amb una capsa de Màgia Borràs, foren els jocs mes preuats de la mainada mataronina. Vaig insistir moltes vegades al meu pare perquè em comprés el «teatro». De bell antuvi no en volia ni sentir parlar, i passats uns anys, quan el desig de fer teatre era encara més vehement, vaig aconseguir l'import de cent pessetes per segrestar-lo d'aquell aparador.

A l'avi Diamant, que semblava un personatge de les novel·les de Juli Verne o el Gepetto d'en Pinotxo, li va costar molt de treure'l; era l'últim que li quedava, i es lamentava de no tenir prou influència per trobar-ne un altre fabricat per en Borràs.

Aquell teatre fou per a mi l'escola-taller de les meves primeres passes. Vaig fer molt bons amics, nanos que, com jo, quedaven embadalits pels canvis de veu i de llum. Procurava sempre ser jo l'espectacle; feia tots els papers perquè els meus amics, en Josep Arenas, avui canonge de la catedral de Barcelona, en Josep M. Guañabens, metge de professió i actualment coordinador d'activitats i professor d'història de les Aules Sènior, i el pintor Josep Tur, poguessin lloar a gratcient la senzilla i ingènua tasca d'un afeccionat a dir les paraules ben dites i entenedores, ja que crec que interpretar té l'únic secret de deixar sortir tot el que tenim dins, i per acumular aquesta riquesa interior tan sols cal saber escoltar i mirar.

Als catorze anys ho tenia molt clar. Vaig apuntar-me, més ben dit com llavors es deia, ens vàrem apuntar, en Josep Antoni Arenas i jo a la joventut d'Acció Catòlica de la parròquia de Sant Joan i Sant Josep, tot dient sense embuts que volíem fer teatre.

La sala de l'aspirant, o millor dit, la Saleta, fou el primer pas. *Pastorets*, *La espada feudal*, *El plat de fusta*, *Ai, que costa una promesa*... El dia 19 de setembre de 1948 vaig debutar a la Sala Cabañes amb un drama de Zorrilla, *Traidor, inconfeso y mártir*, després de fer moltes comèdies de la galeria salesiana i altres catalanes com *El misteri del bosc*, *L'hereuet de la ferreria*, *L'aligot del castell* i també *La vida es sueño*, de Calderón de la Barca.

L'any 1950 vaig debutar a *La Passió* de Mataró a la Sala Cabañes, espectacle evidentment religiós, molt acurat, que pretenia competir amb els d'Olesa i Esparreguera. Però la grandiositat dels teatres de prop de Montserrat no varen deixar mai que Mataró creixés amb èxit.

Era, però, una *Passió* pensada escènicament, molt ben interpretada, abreujada perquè arribés a tothom, molt al contrari d'altres, que guiava primer la visita turística als pobles. Havent dinat els espectadors, un cop vista la primera part, i abans de poder comprar l'oli d'Olesa, assistien a la segona part de l'espectacle.

El vestuari de *La Passió* mataronina fou dissenyat per Eusebi Vidiella, excel·lent dibuixant i llibreter, que prenia part en l'espectacle interpretant el paper de Judes. Es va inspirar en els models de la Passió d'Oberammergau, una localitat de l'alta Baviera (Alemanya), que cada deu anys feia representacions com a resultat d'una promesa que varen fer els seus habitants l'any 1634, quan es varen veure afectats per una epidèmia de pesta.

El meu primer paper en l'espectacle fou de dues línies en l'últim sopar, i feia de Felip. Això fou durant la quaresma de 1949. A la de l'any 1951, després de deixar el personatge perquè es considerava gran, en Jaume Colomer, que més tard seria regidor de l'Ajuntament, va posar el protagonista del drama sagrat en mans d'un noi de divuit anys emmetzinat de teatre.

Les representacions de *La Passió*, amb l'orquestra present dirigida pel mestre Enric Torra, acollien un públic comarcal que no es volia endinsar massa en el context de l'audició sacra, i ja en tenia prou amb les quatre hores que durava l'espectacle. Tot i així, hi havia un altre públic que seguia totes les funcions per comparar quina era la millor; recordo que moltes vegades em demanaven de fer fotografies de la meva caracterització per establir la corresponent comparança.

Foren importants aquestes actuacions a la meva vida, però val a dir que dins aquell mateix any, un altra forma de verí començaria a infiltrar-se dins la meva ànima, fins al punt d'arribar-se a convertir en part en la meva professió: la ràdio.

Des dels dies de la Fira de l'any 1951, Mataró tenia una nova il·lusió; es considerava una ciutat important: tenia so i veu. El so venia d'una antena instal·lada des del carrer d'en Pujol a la Riera.

Els estudis d'una emissora sindical donaven a la ciutat un caire de capitalitat, i tots els mataronins desitjaven engegar els aparells de ràdio per escoltar Ràdio Maresme de Mataró. Era la número 27 de les emissores del sindicat vertical, per tots conegut com CNS, i estaven situades en un tercer pis del número 22 de la Riera.

Ernest Jordà, cap de telègrafs local, i Josep Bonany, comerciant de Mataró, foren les persones que muntaren l'esmentada emissora, i aprofitaren les dates de la Fira per fer-ne la presentació informal, tot dient sempre des del micròfon de carbó que era la ràdio de Mataró «en período de pruebas».

La primera veu que va sortir per antena va ser la de Josep Crespo, un militant d'Acció Catòlica que feia teatre al Foment Mataroní. Uns dies després, s'hi incorporà M. Rosa Brassé, que diàriament, a les vuit del vespre, explicava un conte a la mainada.

La ràdio anava agafant personalitat amb pinzellades d'informació, mai en català, naturalment, i sempre passades per la censura de l'època, representada a Mataró per Joan Comas i Pujol, que tenia cura de llegir les notícies abans de radiar-les i posava un segell d'autorització del Ministerio de Información y Turismo.

Els temes esportius no necessitaven aquesta prèvia i Josep Gomà, que n'era el redactor, també en feia la locució, igualment en castellà.

Les agrupacions artístiques mataronines estaven molt nervioses. Tothom oferia els seus serveis per fer de locutors i actors, destacant-se Josep Reniu que, un cop admès, escollí amb encert un manat d'actors i actrius, comptant sempre amb el vist-i-plau tant de promotors com del Sindicat, estament que per aquelles dates tenia per delegat Josep Manté, i com a secretari del tèxtil en Jaume Buch.

El treball diari de locució estava ben cobert per en Crespo i la Brassé, i jo hi feia moltes col·laboracions, com llegir les notícies, retransmissions, lectura de dedicatòries i també muntatge musical.

En Reniu organitzà un quadre escènic, on participaven tots els centres artístics, amb personalitats tan definides com Francesca Ribas, Mercè Cristòfol, Carme Bruguera, Pilar Sala, Júlia Verdaguer, M. Rosa Roig, Núria Fàbregas, Carme Faja, Teresa Casanovas, Joana Martínez, Quima Rodà, Josep M. Malé, Jesús Ledesma, Joan Torres, Josep Castellà, Francesc Belcos, i molts d'altres.

Stand de Ràdio Maresme a la Fira de Mataró (1953).

Quima Rodà, Francesca Ribas, Josep Reniu i Xavier Ubach, en una emissió de ràdioteatre (1951).

Com a inici de la tasca desinteressada que pretenien tots, perquè l'emissora naixia només amb la il·lusió dels dos promotors, el Sindicat i l'Ajuntament de Mataró, que sempre hi va col·laborar, es va gravar un guió de quinze minuts de durada en un aparell de la casa Anglo i en un rodet de fil.

La gravadora, una de les primeres del mercat, portava una placa prop dels comandaments que deia «El hilo que habla». El guió radiofònic, titulat *Desolación*, va ser realitzat per en Lluís Comerón, inspirat en un poema de Torcuato Luca de Tena. Només hi havia quatre personatges, i jo feia de narrador. Es gravà en el local de la Cooperativa, on hi havia un teatre, just davant de la Sala Cabañes. El tècnic, Joan Uix, va ser l'encarregat de la part tècnica, i el guió va sortir a l'aire el dia 20 de maig de l'any 1951, quan l'emissora encara no era oficial. Aquesta s'inaugurà oficialment el diumenge 29 de juliol del mateix any, i jo ja començava a actuar de locutor, acompanyat d'en Crespo i la M. Rosa que, com que era una dona molt feta, em deia el «niño Ubach», i no pas per la veu, que era de baríton amb molts de registres, sinó perquè amb dinou anys tenia moltes ganes de trobar sempre la manera de divertir-me, fins i tot dins el treball que tant m'agradava.

El 27 de juliol es va donar per antena i en directe l'Ofici de Les Santes, i el dia abans es va estrenar un auto-sacramental en honor de Juliana i Semproniana, titulat *La gloria de Iluro*, del pare Rius, escolapi. L'adaptació radiofònica la va fer mossèn Juan Masó, diaca i personalitat molt avesada a fer versions per ràdio.

La locutora, després de pujar les escales dels tres pisos, creuant una arquitectura severa d'estança oficial, amb estufa de llenya i llums fluorescents que donaven poca claror a les parets folrades amb tablex foradat, començava cada tarda, a les vuit, l'emissió del conte. El llegia tots els dies la locutora de torn, que ja he dit qui era, i que sempre arribava amb els minuts comptats. Quan els tècnics Gaspar Sala o Santi Picón sentien el trepitjar de M. Rosa Brassé en el rònec empostissat de davant les oficines de la CNS, posaven la sintonia de començament de l'emissió, que no era altra que *Suspiros de España.*

Després del conte es radiava música, i a tres quarts de nou «Carnet Deportivo», amb la sintonia de Los Voluntarios, que en sentir-la, l'equip de redacció d'esports

Quadre escènic i tècnics de Ràdio Maresme de Mataró (1956).

s'afanyava a pujar les notícies que havien de durar fins a les nou de la nit. I dic pujaven, perquè l'esmentada redacció estava a la mateixa Riera, però en l'edifici del costat. Josep Gomà era l'home que cada dia escrivia folis i folis d'esports perquè era corresponsal de molts mitjans. El «Carnet Deportivo» era un dels programes més escoltats de Ràdio Maresme de Mataró.

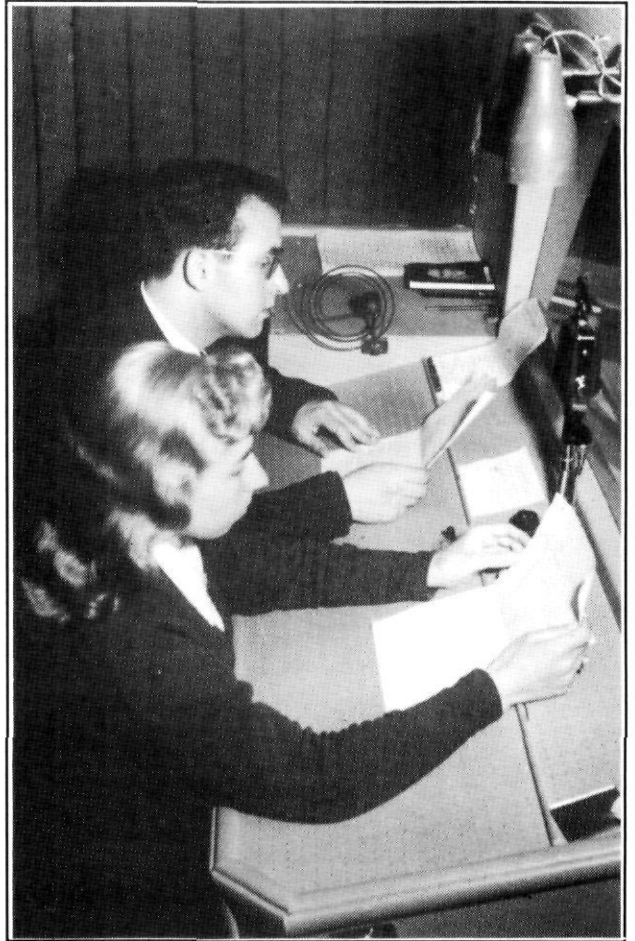
L'emissió de «La farándula del aire» es radiava cada dilluns al vespre, i també va assolir força èxit. En Josep Reniu, home d'extraordinària vocació, per fer un bon producte, acomplia cada setmana amb una versió diferent de teatre, per tal de donar a conèixer grans autors i també, al mateix temps, va aconseguir conjuminar un notable grup d'artistes. Ell i en Joaquim Ripoll eren els adaptadors de les comèdies, i amb un parell d'assaigs setmanals sortien a l'aire peces molts significatives de la literatura espanyola i catalana.

Tot i així, sempre es van trobar amb problemes amb els textos d'avantguarda, ja que mai la ràdio s'entenia amb la Societat d'Autors. Era més fàcil pactar amb els hereus de Marquina, Calderón, Benavente, Guimerà, Segarra, Rusiñol, Martínez Sierra, etc.

Un dia del mes de novembre de l'any 1951, es va retre homenatge al poeta i autor mataroní Tomàs Ribas i Julià. La versió que per a la ràdio va fer Jordi Illa de *La Puntaire de la costa* fou un gran èxit. Tots els actors i locutors hi vàrem col·laborar, i a més vam poder comptar amb l'extraordinària participació del tenor Amadeu Casanovas, que interpretà el rol de Faluga.

Econòmicament, l'emissora es podia considerar rendible, mercès a la publicitat i l'excel·lent direcció de l'Ernest Jordà. Tècnicament, en Joan Uix i en Josep Bonany demostraven la seva professionalitat. I pel que fa a les veus, els locutors no cobràvem, teníem horaris i molta afecció. Empràvem els dies de festa treballant a l'emissora, i com més festius hi havia, més peticions de discos s'escoltaven. Per Sant Josep, Sant Joan, en celebracions o comunions, s'havien arribat a recollir més de dues i tres-centes dedicatòries per aquell *Angelitos negros* d'en Machín:

> «Pintor nacido en mi tierra
> con el pincel extranjero,
> pintor que sigues el rumbo
> de tantos pintores viejos...»

Núria Fàbregas i Xavier Ubach al locutori de Ràdio Maresme.

Els locutors no paràvem, fèiem torns, i després d'un any de funcionament varen incorporar-se noves veus, essent la de Josep M. Malé una de les més destacades. Després Paco Bargués, Josep Castellà, Rosa Roig, Anita López, Maite Casanovas, Carme Faja, Núria Fàbregas, Balbina Massachs, Manolita Ruiz... Aquesta última procedia del món de la farándula. Ens explicava que havia viscut a Amèrica fent gires teatrals, havent actuat amb primeres figures de l'escena com Carlos Lemos, Rafael Rivelles, Alejandro Ulloa... Va viure un temps a Mataró, quan es va muntar un teatre portàtil, el dels germans Largo, en el qual jo també vaig interpretar algunes obres, la qual cosa em va permetre d'aconseguir el vist-i-plau de l'actor Vicenç Soler, fet que em proporcionà el carnet d'actor professional que exigia el sindicat de l'espectacle.

Ràdio Maresme dedicava uns cinc minuts diaris a emetre «Efemérides Locales», adaptades del *Bloc mataroní* editat l'any 1925 pel *Diari de Mataró*. L'emissió titulada «Mañana es fiesta» fou creada pel doctor José Eusebio de Iraola, i sempre es radiava un dia abans de la data festiva.

Xavier Ubach, sor Encarnació i Pilar Sala, en una visita a l'hospital de Mataró (1955).

El capellà basc, que va viure un temps a la nostra ciutat, fou el responsable de posar en marxa les processons de Setmana Santa, amb el marcat esperit religiós de rigor, i durant molts anys vaig posar veu als textos evangèlics que prèviament seleccionava mossèn Iraola, per a aquest esdeveniment tan significatiu.

Dins la programació radiofònica, també hi havia un espai dedicat al cinema. S'encomanà aquesta tasca a Lluís Josep Comerón, que més tard fou rellevat per un altre entès del setè art, en Josep Fradera. Montserrat Robles, llicenciada en filosofia i lletres, preparava setmanalment una emissió poètica, de la qual jo era el rapsode, «Poesía en el éter». «Hojas del libro leídas» era una aportació literària a càrrec d'en Pere Pascual, un farmacèutic d'Argentona, que cada dijous parlava extensament sobre les novetats editorials, a manera de crítica. L'escriptor Joaquim Casas també col·laborava amb l'emissora, comentant aspectes teatrals, cinematogràfics i dels concerts que periòdicament es celebraven a la nostra ciutat.

Sempre coincidint amb l'inici de l'any, el quadre d'actors de la ràdio, amb Júlia Verdaguer, Pilar Sala, M. Rosa Vallespir i jo mateix, visitàrem moltes vegades la sala de Santa Gemma de l'Hospital de Sant Jaume i Santa Magdalena de Mataró, per tal d'oferir un recital als malalts allà residents, sala que regentava sor Encarnació. Un cop acabada la representació, era costum dels promotors lliurar un donatiu al centre.

Ja he esmentat abans que Ràdio Maresme es mantenia de la publicitat. Moltes firmes mataronines, com els Almacenes Americanos, els Almacenes Brasil o els Almacenes San Jorge, patrocinaven diverses emissions. Els restaurants també tenien els seus espais fixos, destacant-se a aquest nivell el bar Canaletas, can Dimas o bé el Pins-Mar. Tot plegat feia que els ingressos fossin alts, i val a dir que molt ben regits pels administradors, fet que possibilitava que el Sindicat rebés una bona part d'aquests rendiments econòmics. Ho vaig poder constatar quan, personalment, gestionava quatre hores publicitàries al matí, tenint cura tant de la tasca comercial, com del cobrament dels imports a les empreses anunciants.

Tot i amb això, la ràdio disposava de gestores de publicitat. Recordo un programa que feia cada dimarts, patrocinat per Fermalli, i escrit per en Pere Rigau. Eren els inicis de les seves col·laboracions. Més endavant, amb el pas del temps, tindria un paper destacat a Ràdio Mataró.

El servei militar, l'any 1953, va fer que deixés la ràdio. Per aquest motiu, els companys varen acomiadar-me amb una obra de teatre, *La mare*, de Santiago Rusiñol. Aquest fet, però, no impedí que la meva activitat radiofònica s'aturés. El mateix any, donava recitals a Radio Múrcia i Radio Cartagena, i el 1954 a Palma de Mallorca.

L'any 1955 varen traslladar-me a Madrid, concretament al Ministerio de Marina, fet que em donà l'oportunitat de fer recitals poètics per televisió. Vaig tenir ocasió de declamar textos de García Lorca, Benavente i una oració d'un soldat ferit a la guerra. La circumstància propicià, a més, que Jesús Álvarez i David Cubedo em fessin la presentació. Com és sabut, els estudis estaven situats al Paseo de la Habana, i tot just es feien proves d'imatge en blanc i negre. A la capital d'Espanya hi havia per aquella època uns sis-cents aparells de televisió.

A finals del cinquanta-cinc, em vaig reincorporar novament a Ràdio Maresme, efectuant

Maria i Miquel Reniu en una emissió cara al públic (1956).

les meves tasques habituals de locució, i iniciant una etapa de reportatges.

Quan el setembre de l'any 1962 es produïren les inundacions del Vallès, Ràdio Maresme també va voler aportar el seu òbol en el gegantí espai de col·laboració ciutadana que organitzà Ràdio Barcelona. La campanya local, orquestrada per en Josep M. Malé i jo, ens va permetre de recaptar 1.495.048 ptes, que vàrem lliurar a l'esmentat estament radiofònic.

Durant aquells anys seixanta, l'emissora era administrada per Miguel Fernàndez de Balboa, secretari de la CNS, raó per la qual sempre es feia ressò de totes les manifestacions de caire sindicalista, com el Primer de Maig i l'organització dels Jocs Florals Sindicals, on Juan Manuel Soriano participava, tot recitant els poemes premiats.

Els informatius foren sempre redactats per l'Antoni Navarro Fargas, que per un llarg període de temps ocupà el càrrec de director de *Mataró*, posteriorment denominat *Crónica de Mataró*. Moltes de les notícies que es podien llegir en el tri-setmanari, les oferia amb primícia la ràdio. Cap diari no podia competir amb la rapidesa d'aquest mitjà.

Per part meva, als voltants de 1963, la meva funció a la ràdio era la gestió de quatre hores de la seva programació diària, concretament de 9 a 1 del migdia. L'espai era «Estrellas de la mañana». Era un conjunt de música, informacions, anècdotes i moltes entrevistes.

A partir de les tres de la tarda, anava a Barcelona per entrevistar personatges de l'actualitat. Efectuava gravacions amb un aparell que fou un dels primers de cinta del mercat. Pesava molt poc i era de la marca Lowe-Opta. Amb aquesta gravadora, fins i tot havia realitzat a alguna personalitat destacada sis entrevistes, per tal de poder-les emetre diàriament.

Aquesta tasca, em va permetre de conèixer tots els grans mites de les ondes hertzianes d'aquella època, fins i tot el director de Ràdio Barcelona, Manuel Tarín Iglesias, a qui vaig demanar una entrevista. Fou aquesta la gran fórmula, el portal obert, que em va fer entrar a treballar a l'emissora degana de la radiodifusió espanyola.

A Ràdio Barcelona hi havia una associació eminent, «La unión de radioyentes», amb seus a tota Espanya. Mataró també en tenia una, amb més de mil socis, i n'era el seu delegat en Joan Cullell, barber de professió i un enamorat de la ràdio, que era prou coneixedor de la meva trajectòria, tant com a locutor a Ràdio Maresme, com a actor a la Sala Cabañes i al teatre dels germans Largo. No va trigar gaire a fer-ho saber al cap de programes de la degana, en Jaume Torrents, músic i compositor de sardanes i peces de concert, que em va rebre i em donà llum verda per començar a treballar als estudis del carrer Casp.

Entre els programes de Ràdio Maresme al matí, i a les tardes a l'emissora barcelonina, tenia tot el dia ocupat. Tot i amb això, encara disposava de temps a les nits per assajar amb M. Rosa Roig, locutora de Mataró, alguna de les comèdies que representava per diverses localitats catalanes.

La nostra companyia, fou coneguda per un repertori extens, i a la vegada escàs de personatges, la qual cosa comportava menys nòmina i donava facilitats per a viatjar. Tots dos, guanyàrem un premi d'interpretació d'elencs teatrals a Igualada.

Una selecció de les converses radiofòniques amb figures locals, eren publicades al periòdic *Mataró*, en una columna denominada «La opinión de los demás». El 26 de setembre de 1963, un dels entrevistats, l'eminent catedràtic Alexandre Satorras i Capell, va acomiadar-se de la direcció del centre d'ensenyament al qual havia estat vinculat durant cinc anys, i lamentava no disposar d'un edifici propi per desenvolupar totes les activitats culturals. Altres interviuats foren Ramon Salas, Elvira Rocha, Rovira Brull, Josep Fradera, Quim Mititieri, Enric Olcina, Manel Cusachs, Joan Pruna, Enric Fité, entre d'altres.

Situats ja dins l'any 1964, en Francesc de Paula Soler i Fonrodona, delegat sindical, va ser rellevat per Artur Siquier i Clos, i fou durant el seu comandament i per ordre governativa, que es produí el tancament de Ràdio Maresme, després de tretze anys seguits en què Mataró va poder sentir diàriament la seva veu.

El motiu de la clausura fou el desig de voler transformar la potència de l'emissora de 200 a 5.000 quilovats. Amb aquest augment, la ràdio s'escoltaria per tota la comarca de Maresme, i per tant, la publicitat pagaria amb escreix la programació de la veu sindical. Hi hagueren picabaralles entre Pedro Crespo, alcalde de Mataró i Manuel Fraga Iribarne, ministre de Información y Turismo, però el permís no va arribar. L'alcalde i el delegat sindical varen lluitar aferrissadament per conservar un mitjà de comunicació tan important per a Mataró, però tot fou endebades. El Ministeri va creure convenient de fer desaparèixer la ràdio mataronina. No es comprèn com aquesta emissora sindical fou tancada pels mateixos funcionaris que varen donar el permís un dia de l'any 1951.

Durant l'any 1964, el tri-setmanari *Mataró*, editat per la xarxa catalana de premsa de Falange, no va publicar en cap moment la notícia del tancament. Des de llavors, la nostra ciutat no ha tingut cap emissora sindical o municipal.

L'any 1976 es va fundar Ràdio Mataró, sorgida de l'empresa privada. Després, s'hi han establert altres iniciatives, però mai no han estat tan vinculades a la ciutat com Ràdio Maresme de Mataró.

El dia 10 de maig de 1964, és a dir, dos mesos després del tancament de l'emissora, jo ja dirigia espais a Ràdio Barcelona, i posteriorment, tant l'entusiasme per la feina, com la meva dedicació, varen portar-me a ser cap d'emissions i programes de la degana. Cada setmana, agafava el pont aeri, per intentar de fer entendre a Eugenio Fontán, director general de la Sociedad Española de Radiodifusión, que Ràdio Barcelona necessitava autonomia, per poder emetre aquells programes que realment interessaven al nostre país i la seva gent, emissions locals, socials, culturals i polítiques; en una paraula, que Catalunya recuperés cada dia més la seva identitat.

Però tot això formarà part d'una altra història dedicada a les meves experiències dins els mitjans audiovisuals, precisament quan hi havia dos canals de televisió, i Ràdio Barcelona era molt més lliure i independent que ara, en plena democràcia.

Xavier Ubach

El dijous dia 16 de novembre de l'any passat, Miquel Reniu i Tresserras, llicenciat en filosofia i lletres, pronuncià la conferència que, tot seguit, transcrivim, inclosa en el cicle *Les expectatives del nou segle*.

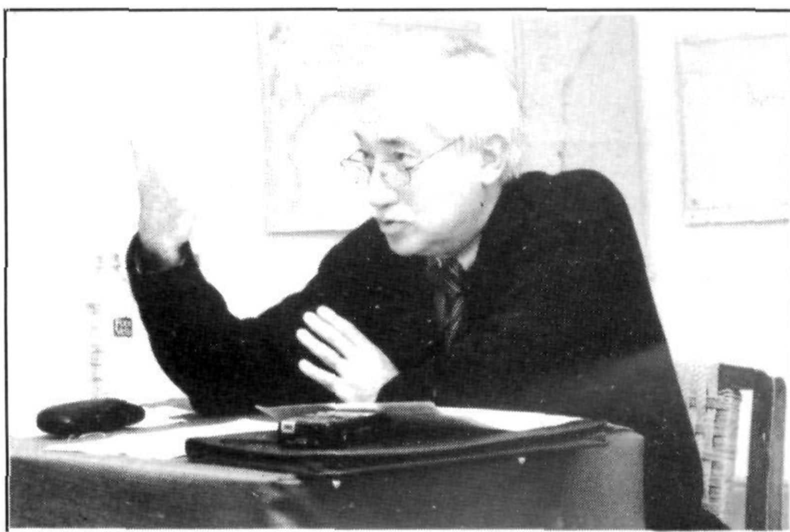
L'ESDEVENIDOR DE LA CULTURA CATALANA (EN EL CONTEXT DE LA CULTURA UNIVERSAL)

Fer prospectiva sobre un fet tan complex com és la cultura, implica acceptar un risc impossible de superar amb èxit.

Si la cultura és la sublimació dels nostres desigs reprimits (fonamentalment els de vida i mort, Eros i Thanatos) com ens explica Sigmund Freud, o bé és la superestructura ideològica de la realitat econòmica i social, com ens explica Karl Marx, o senzillament la resposta a uns estímuls, com ens diu, la visió positivista de la història o la pròpia dinàmica interna de la cultura, es fa difícil sobre una base teòrica tan diversa explicar el futur de la cultura. En cap cas és possible fer una prospectiva única, ja no diré científica, de la cultura, sense negar o acceptar les premisses teòriques d'aquestes visions del fet cultural que el situen en la història de la lluita de classes o en la història de la repressió dels desigs.

Optaré per la barreja teòrica, per fer còctel, i en qualsevol cas pel més pur subjectivisme –el meu– enfront del fet cultural. Això no vol dir que ho encerti, segurament, ben al contrari, erraré encara més el meu diagnòstic i valoració de la cultura, però almenys ho faré content i convençut. Ja me'n disculparan. Tant quan em refereixi a la cultura universal com quan ho faci de la cultura catalana.

Per tant, formulo una primera valoració subjectiva de la cultura actual –que intentaré demostrar que no ho és tant, de subjectiva–. La cultura actual està en una etapa de decadència. Per a mi la cultura actual està en un període de crisi interna de creativitat, de qualitat (concepte difícil de definir) i de sentit crític. No es tracta, per tant, d'una crisi de producció, de difusió o de consum cultural, sinó d'una crisi d'allò que és intens (*res intensa*) no d'allò que és extens (*res extensa*).

Miquel Reniu durant la seva dissertació.
Fotografia M. Sala. MASMM.

Em faig també algunes preguntes. Som al final d'una etapa? Som a l'interregne o a l'inici d'una etapa, d'una nova epistemologia (teoria del coneixement) cultural que encara no ens és del tot evident? Tot és possible.

El que sembla cert és que s'ha esgotat un paràmetre creatiu que ha donat obres sublims a la cultura universal: el que arrenca en el Renaixement, com a etapa o període afirmatiu, positiu, del model cultural (en pintura, literatura, arquitectura i música) i culmina, des de finals del segle XVIII i molt especialment al llarg dels segles XIX i XX, en el període de crítica o subversió de l'inicial model afirmatiu.

És el camí recorregut per la literatura, entre Shakespeare i Samuel Becket, o entre Leonardo da Vinci i Antoni Tàpies, en pintura, que culmina en l'obra sense objecte de l'art conceptual. Un camí que va, des de la paraula o la forma clara –cal no perdre de vista, però, que sempre estarem parlant de representació, que en qualsevol proposta artística hi ha sempre una representació, sigui quin sigui l'estil o el període– identificada amb la vida, essent quasi la mateixa vida que brolla intensa i que amb seny ordenador posa ordre, ordena el caos i fa callar el soroll eixordador de l'univers. Un camí que, des d'aquest estadi arriba a la paraula mínima, a l'expressió mínima, que reivindica el silenci, que acaba essent silenci, que es refugia en el silenci, per mor del brogit sense forma que fa callar les muses. Aquell home del Renaixement viu i, segur d'ell mateix, es veu ara lliurat a la seva consciència agònica. Les darreres peces de teatre de Samuel Becket duren minuts escassos, els seus personatges monologuen sense possibilitat de comunicació. Recordo encara un fet memorable, a finals dels anys 70, quan al Casal de Mataró l'amic Carles Maicas va portar la millor companyia de teatre del moment, el *Living theater*, a representar la seva darrera obra (després es varen desfer com a companyia, varen optar pel silenci total). El *Living theater* de Julian Beck i Malina va representar *Els set pecats capitals* davant de cinc o sis espectadors, una obra en què quasi tot era gest i silenci. També en aquest sentit podem valorar el camí seguit per la música culta, que porta del Renaixement i el Barroc, a la música simfònica, a la revisió de Mahler (amb la introducció del dubte, l'humor, la relativitat i l'anècdota), i a tot el que ha seguit després.

Hi ha, doncs, una lògica interna que porta a la cultura universal, també a la cultura catalana de la paraula al silenci; ha estat, però, un camí ple d'encerts en tots els camps de la cultura, des de la plàstica a la literatura, encerts que integren el cànon universal d'aquestes arts des de Shakespeare, Cervantes i Dante fins a Proust, Kafka, Flaubert, Faulkner, Borges i Joyce, o els catalans, Carles Riba, J.V.Foix, Joan Perucho, Mercè Rodoreda, Pere Gimferrer, Salvador Espriu (que també Harold Bloom inclou en el cànon universal de la literatura occidental) o el llarg camí de les arts plàstiques que va de Leonardo, Micheangelo, Tiziano, Velázquez i Goya fins a Cézanne, Picasso i també Miró i Tàpies, la llista de noms en totes les arts seria molt llarga. Però certament hi ha un camí vers el silenci.

Un camí cap al silenci que té una lògica interna pròpia, la superació constant de les propostes anteriors fins al seu esgotament; allò que, en un moment determinat, fa pintar, en senyal de llibertat, un arbre vermell o blau, a Cézanne, o descriure l'horror somniat, a Franz Kafka.

Un camí cap al silenci, perquè els fets gasten o maten les paraules o les formes (com la imatge d'aquells nens famèlics que ens passen per la televisió mentre dinem), magistralment ens ho explica George Steiner en la seva obra *El llenguatge i el silenci* (per a la llengua alemanya, paraules com cultura, nació, essència, pàtria, raça, ideologia). Qualsevol cosa és oblit. Però, no una llengua. Quan la mentida li ha estat injectada, només la veritat més rigorosa la pot netejar. La història de la postguerra ha significat el contrari per a la llengua alemanya, la dissimulació i l'oblit voluntari. El record de l'horror passat ha estat, en gran part, arrencat de les arrels (desarrelat). Però a un preu elevat, que paga ara la literatura alemanya. Hi ha escriptors joves i poetes ben dotats. Però la majoria de les publicacions de la «literatura seriosa», no són més que vulgaritats i pacotilla, mancades de qualsevol espurna de vida. (...) Hi ha una activitat innovadora en el camp de les matemàtiques i de les ciències de la natura. Però la música i les matemàtiques són «llenguatges» diferents del llenguatge. Potser més purs; menys empastifats per les implicacions del passat; potser més aptes per tractar l'era de l'automatització i del control electrònic. Però, fins ara, dins la historia, és el llenguatge qui ha estat el vehicle de la gràcia humana i el primer portador de civilització.

Segons Sigmund Freud, la civilització, la cultura per tant, es basa en la repressió permanent dels instints humans, la satisfacció lliure de les necessitats instintives és incompatible amb la societat civilitzada, la renúncia i l'ajornament de la satisfacció són premisses del progrés i de la

cultura. «La felicitat», deia Freud, «no és cap valor cultural». Eros (l'instint de vida) i Thanatos (l'instint de mort), lliures serien fatals, han de ser mediatitzats per la cultura, torno a citar Freud «l'afany més universal de tota substància viva és el retorn a la quietud del món inorgànic».

La revolució cultural dels anys 60 (la nostra!), tan divertida i estimulant, que va fer bandera de la llibertat sexual, de l'antiautoritarisme i de l'hedonisme (tots recordareu *Hair* o *La taronja mecànica* que Stanley Kubrich va dirigir sobre una novel·la d'Anthony Burgess) ha contribuït a la crisi cultural actual?

En termes freudians, no ho sé. Possiblement. Però caldria una anàlisi en profunditat, que no he fet, per provar-ho. El que sí és cert és que ha generat unes dinàmiques no gens estimulants pel fet cultural en la seva faceta creativa, perquè paradoxalment l'ha sotmès a l'estúpida ortodòxia del fals progressisme, del que es considera «políticament correcte» i d'una certa «cultura del plany», del narcisisme o de l'esterilitzant cultura dels gèneres (el cinema gai, la novel·la feminista, la literatura de color, etc...), repeteixo, tan ridículament segregadora i reductora. Pobra, en definitiva. El progressisme del «políticament correcte» amenaça la llibertat de pensament a seques que, segurament, és el que és autènticament progressista. Per aprofundir en la crítica d'aquest tema, els recomano la lectura d'una de les novel·les més lúcides d'aquests darrers anys, que posa en evidència aquest fals progressisme fonamentat en el narcisisme i en els tòpics polítics i sexuals de les nostres societats i cultures occidentals; em refereixo a l'obra de Michel Houellebecq, que té per títol *Les partícules elementals*.

Un altre canvi important, derivat de la revolució dels anys seixanta, que té conseqüències en el camp de la cultura, és la transformació, els canvis que s'han produït en el concepte de la família tradicional occidental, tant a Europa com als Estats Units –la família integrada per pare, mare i fills biològics–. De la família troncal que arribava a reunir tres generacions sota un mateix sostre, compartint un projecte força comú, s'ha passat a la família nuclear i sovint monoparental. Destaco aquests canvis pel fet que la família és la primera i més important institució transmissora de la cultura –tothom estima allò que prèviament ha conegut en aquest àmbit–; aquests canvis a l'entorn familiar, com a mínim, posen en qüestió la continuïtat d'aquesta institució en la seva funció com a transmissora cultural i, en qualsevol cas, els valors que transmet.

Aquesta seria la meva valoració o diagnòstic sobre la cultura actual, més propensa al silenci que a la paraula, espantada del soroll indecorós de l'univers, que retroba de nou.

Tot això, però, no vol dir pas que la producció de la cultura en tots els seus camps s'hagi deixat de manifestar, ben al contrari. Paradoxalment, avui més que mai, proliferen les exposicions d'art, les edicions i llibreries, les representacions teatrals, els concerts, les estrenes cinematogràfiques i tota mena d'esdeveniments culturals; des d'un punt de vista quantitatiu i també de participació o de consum cultural per part dels ciutadans; som en un moment àlgid. Si bé, quan ens preguntem quantes d'aquestes manifestacions culturals poden ser decisives, claus en la història de la cultura, canòniques, la resposta és clara, poques o cap. Sobretot en relació al que va esdevenir canònic al llarg dels segles XIX o XX. Certament hi ha obres importants en el camp literari o plàstic, es produeixen fets rellevants, però, quasi tots formen part d'un discurs ja dit o caminen per camins ja fressats.

Vivim una època eclèctica, on tot s'hi val i quasi res és nou. Els nostres temps estan sota aquest signe, de moment. Conviuen els estils literaris i plàstics més contradictoris i es fa difícil en tot aquest garbuix de trobar gaires satisfaccions o emocions estètiques que s'ho valguin, possiblement moltes petites satisfaccions, més o menys importants o anecdòtiques, però realment cap gran orgasme estètic. Crec que a Catalunya tenim el més gran i pervers exemple d'eclecticisme arquitectònic i escultòric amb la barroera potinejada de l'obra d'Antoni Gaudí que es du a terme a la Sagrada Família. Tot s'hi val, ja no hi fa res! Per altra part, també és cert que alguns creadors catalans ens ofereixen, en alguna part de la seva producció, unes satisfaccions ben importants, com és el cas de Baltasar Porcel, amb la seva darrera novel·la *El cor del senglar* o en les darreres obres de Miquel Barceló, en què sobre suport ceràmic du a terme una obra innovadora que actualment s'exposa a una ala del Louvre de París.

Per concloure la meva subjectiva afirmació sobre el declivi cultural en referència a la qualitat creativa, o, si es vol, al final o esgotament del paràmetre creatiu que s'origina en el Renaixement i de l'eclecticisme que se'n deriva, permeteu-me citar Pascal, que ho il·lustra molt bé, quan diu: «Estic engolit en la immensitat infinita dels espais dels quals no conec res i els quals no coneixen res de mi. Estic espantat, l'etern silenci (soroll, direm nosaltres) d'aquests espais infinits

que m'inquieten». Penso que aquest pensament de Pascal expressa molt bé la situació de la cultura occidental i dels creadors en aquest moment.

Abans d'entrar a valorar la situació de la cultura catalana i les seves expectatives de futur, no puc deixar de tractar dos punts que penso que afecten la situació actual de la cultura en general, la catalana i la universal, i que són clau en les seves perspectives de futur i en l'enterboliment del panorama actual. Em vull referir, breument, al nou horitzó que per la cultura configuren, d'una banda les noves tecnologies de la informació i de la comunicació, un concepte del món cada vegada més lligat a la ciència i a la tecnologia i, de l'altra, a la creixent participació de capitals privats en l'àmbit de la cultura i les seves conseqüències, així com a la titularitat pública i privada de les iniciatives i infrastructures culturals i, també de les seves conseqüències.

Ja fa anys, més de vint-i-cinc, Xavier Rubert de Ventós publicava a Edicions 62 els seus dos volums d'una obra important, *La teoria de la sensibilitat*, en la qual analitzava l'impacte d'algunes tecnologies del moment en la creació artística, i postulava o augurava per a algunes arts un futur estretament lligat a la implicació d'aquestes a la vida real: «L'art implicat» (disseny, interiorisme, arquitectura, grafisme, etc.) en detriment de «l'art desimplicat» (per l'esgotament del model renaixentista, que abans he comentat), i en gran part hem vist confirmar-se aquesta teoria. El disseny, el gust per l'obra implicada es fa perceptible en el canvi d'hàbits culturals d'avui (cases, cotxes, vestits, interiorisme, publicitat, etc.)

No es podia imaginar, però, en aquell moment, en Xavier Rubert de Ventós, que la irrupció de les noves tecnologies no tan sols ens farien possible disposar de qualsevol informació en pocs segons o el contacte interpersonal a temps real, sinó que també farien possible la creació de la realitat virtual (la simulació, el simulacre), que cada vegada és més present en els grans museus, exposicions i altres infrastructures culturals i que, paradoxalment, ha motivat el crit d'alerta per part d'alguns directors de museus del perill que tenen aquestes tecnologies, en allunyar de la contemplació de l'obra real els espectadors, que troben més eloqüents i més accessibles aquestes representacions virtuals que la mateixa obra. (Vivim en una època en què tothom viatja més que mai i, possiblement, ningú veu res).

Si bé, és evident que un nou model cultural ha d'incloure tot el que representen la revolució científica i tecnològica, de la mateixa manera que el model renaixentista es va edificar sobre la visió de la ciència i de la tecnologia d'aquell moment (impremta, anatomia, etc.).

Les noves tecnologies de la informació i de la comunicació han possibilitat la globalització de la cultura. Tots recordem quan, Marshall McLuhan, a *L'aula sense murs*, ens explicava que, amb la televisió, qualsevol habitant d'una barraca situada al mig del desert tenia les mateixes possibilitats informatives que un ciutadà de Nova York. La televisió havia reduït l'espai, acostat el camp a la ciutat. També deia que s'havia debilitat el paper de la família i de l'escola en la transmissió de coneixements i de cultura, que la televisió havia trencat els murs de l'escola, substituït el professor per la pantalla i situat en una altra òrbita al lector aïllat abans al seu sofà de lectura. Quanta raó tenia, quan veiem quins són els coneixements, els hàbits i els gustos dels nostres contemporanis, només cal veure «El gran hermano». Tot això no s'ha après a l'escola.

Temps i espai són encara més relatius a partir de les tecnologies de la informació i de la comunicació, que comporten a més una capacitat de participació que no tenien amb la televisió.

Qualsevol cultura pot accedir a la xarxa telemàtica, però també és cert que, ara per ara, les cultures més importants, en especial la cultura dels Estats Units, domina hegemònicament la xarxa. El cinema, la música i, fins i tot, les formes de viure i d'entendre la cultura dels americans, influeixen més decisivament que mai sobre tot el planeta. El cinema, la música i les sèries de televisió americanes fan més del 50% dels seus beneficis fora de les seves fronteres. Per a les cultures hegemòniques, el mercat ha esdevingut el planeta. Per a les cultures petites, com la nostra, el perill és quedar-se fora del mercat.

El mercat és la paraula clau en la cultura contemporània, com ho han estat l'Església i l'Estat en etapes anteriors. Una de les característiques més significatives en la cultura actual és l'aportació de capital privat per a la seva producció i difusió. No hi ha manifestació cultural important que no compti amb l'aportació de capital privat, en qualitat de patrocini o d'esponsorització, motivat pel benefici fiscal que alguns països atorguen o per promocionar els seus productes davant un públic objectiu amb un impacte avaluable. A Catalunya, on la majoria d'infrastructures culturals són públiques, tenim mancances importants per estimular l'aportació de capitals a la cultura, per la inexistència d'una llei que afavoreixi aquestes aportacions (malgrat la llei

Miquel Reniu conversant amb Manel Salicrú.
Fotografia M. Sala. MASMM.

estatal, que és insuficient). Fins i tot a França, país amb una gran tradició d'infrastructures culturals públiques, s'ha propiciat amb la «dation» l'increment d'obra als museus públics, en acceptar el pagament d'impostos estatals mitjançant la donació d'obres als museus.

Un cas paradigmàtic són els Estats Units d'Amèrica, on absolutament tots els museus són privats i on el finançament privat representa el 70 o el 100% dels seus pressupostos. Als Estats Units mai no ha existit un Ministeri, Secretaria o Departament de cultura, equivalent als ministeris de cultura europeus, ni hi ha cap pressió social perquè es creï, *ni tan sols entre els artistes i els* defensors de les arts. Fins fa 30 anys (1965) no existia cap Agència Federal que donés ajudes als museus o a organitzacions culturals, i les que dóna són petitíssimes. Els museus o les organitzacions culturals obtenen els seus recursos de les donacions privades, venda d'entrades, aportacions dels socis, conferències, programes especials i altres projectes. Totes aquestes donacions són estimulades per deduccions fiscals. Tot això, promou l'interès i l'exigència dels gestors culturals. Els museus americans han obtingut grans èxits amb les grans exposicions populars com les de Tutankamon, Caravaggio i Picasso. També quan aquestes exposicions varen traslladar-se a París i a Londres, amb el suport de grans campanyes de publicitat a l'americana, varen portar als museus un públic nou (un públic que no freqüentava els museus) i van generar uns recursos impensables per a aquests museus públics. Aquestes iniciatives americanes han estat copiades per museus públics europeus, que han arribat a establir acords de col·laboració amb els privats americans per organitzar exposicions conjuntes o per a l'intercanvi de fons. S'ha arribat, fins i tot, a col·laborar amb museus sense fons d'obra artística, al Japó i a Europa (*kunsthallen*), mitjançant el pagament del préstec artístic, o a curioses fórmules de col·laboració com «el museu franquícia» (que és el cas del Guggenheim de Bilbao amb el Guggenheim de Nova York.

Tot això té aspectes molt positius per a la cultura, en destacaré alguns. És evident que mai els pressupostos públics no podran incrementar-se al mateix ritme que la inversió privada (si no hi ha aquesta inversió privada, es corre el risc de quedar-se fora del mercat), la gestió privada pot ser més decisiva per acostar les obres de la cultura a un nombre més gran de ciutadans (l'acostament de la música culta a un públic poc habituat: concert *dels tres tenors*, o *grans exposicions populars, etc.*, cosa que no havien propiciat les infrastructures públiques), però també hi ha el perill de rebaixar excessivament els continguts culturals per fer-los més populars i accessibles en detriment d'altres experiències més innovadores, i també la substitució dels gestors culturals per gestors del mercat i de l'economia, ben poc motivats pels continguts de la cultura.

En altres camps de la cultura, la privatització ha tingut efectes molt negatius en la qualitat dels productes culturals produïts i en el respecte de la diversitat cultural; em refereixo, com a exemple més clar, el camp de la difusió televisiva, on la privatització, generalment, ha significat la desaparició de productes culturals de qualitat i la seva substitució per productes propis o aliens, generalment americans i de baixíssima qualitat. Sembla com si la televisió privada només competís per obtenir més audiència, abaratir costos i afalagar els gustos més dubtosos de la societat (per obtenir més publicitat i més beneficis).

Cal tenir en compte que, aproximadament, un 20% dels pressupostos familiars a Europa i als països avançats s'esmercen en cultura –entenent això, de manera molt àmplia (llibres, entrades, aparells electrònics, cultura de l'oci ...)– i, per tant, el capital privat veu en aquest mercat, que cada vegada s'eixampla més, una gran oportunitat de negoci. Aquest fet, com abans ja comentava, ha comportat una gran difusió i expansió cultural del que es coneix com a «cultura de masses», en detriment de les formes cultes o experimentals (els *best-sellers*, la cultura de l'oci, etc.), que ha fet concebre a Michel Houellebecq la definició de la «cultura com un gran supermercat», en què, per

un costat, disminueix la intensitat de la comunicació, mentre que, per l'altre, s'incrementa l'oferta i també la inconsistència i la relativitat de les propostes culturals, per tant, de la distancia entre l'home i el món «real», cada vegada més difícil de copsar.

La competència, cada vegada més evident a tota Europa, entre la cultura de titularitat pública i la cultura o els mitjans de difusió cultural de titularitat privada, és més forta i es va decantant, favorablement, del costat de les iniciatives privades. Només cal veure la creació de cadenes privades de televisió i de ràdio o de plataformes digitals de titularitat privada a tota Europa. Possiblement, cada dia podrem, a través d'aquestes, accedir a més esdeveniments culturals, estrenes cinematogràfiques o teatrals, però certament pagant-les (*pay* per *view*). Fa pocs dies assistia a París al congrés anual de l'Eurovisió, i vaig escoltar l'actual director de la RAI afirmar que les televisions públiques es poden quedar, o s'estan ja quedant, fora del mercat, com a conseqüència de les dificultats que tenen de competir amb pressupostos públics o del cànon amb el fort increment de capitals privats, diners de publicitat i pagament per veure les televisions privades (que no ha de passar a TVC!). El mateix es pot dir dels museus públics europeus en comparació amb els museus privats americans, només caldria comparar el pressupost del MNAC amb el pressupost del MOMA. Tot això fa imprescindible que la xarxa de museus públics i altres infrastructures culturals públiques s'obrin a la col·laboració i a les estratègies de les iniciatives privades, si no volen quedar-se també fora del mercat.

Abans de parlar de Catalunya, volia donar-vos aquestes opinions de la crisi del model cultural vigent que afecta, segons el meu parer, fortament la creació, i aquestes quatre pinzellades sobre el mercat i la privatització de la cultura i sobre la incorporació de la ciència i de la tecnologia a la cultura.

Entenc que tot això configura una problemàtica a analitzar, interpretar i resoldre si no volem que la Cultura, en majúscula, tal com l'hem entès i l'hem de tornar a entendre, parodiant Plató, sigui posada a les portes de la ciutat perquè prevalgui un cert consens sobre la seva inutilitat i, ja se sap que el que és inútil pot esdevenir perillós i s'ha de prohibir, oblidar o deixar córrer.

Dit això, passo a comentar tot el que fa referència a la situació de la cultura catalana i, en aquest sentit, com que he tingut el privilegi d'haver estat coordinador d'un gran debat que va ser «Catalunya, demà», passo a referir-ne alguns dels aspectes que s'hi van tractar i que defineixen molt clarament el panorama català de la cultura. Em referiré, concretament, a la promoció i al consum cultural, per concretar més les dades del panorama cultural català i teoritzar menys.

Hem d'entendre la cultura com un dels factors bàsics en el procés d'integració de la identitat social i nacional, alhora que també ho és de la diferenciació. Per tant, aquesta pot servir per integrar o excloure. La família, l'escola, els amics són els principals àmbits de socialització cultural. El consum cultural és fruit del joc de relacions entre emissors, transmissors i perceptors, per tant en una societat complexa com la nostra cal afavorir els conductes de relació i expressió i, sobretot, cal tenir en compte el paper dels mitjans de comunicació en aquest sentit, però el factor principal que explica l'ús del consum cultural és l'experiència anterior. Les persones consumeixen allò que, per tradició familiar, per l'educació rebuda o per la pròpia curiositat personal, han conegut, i la cultura catalana, tant respecte a la producció com a la creació d'hàbits de consum cultural, parteix d'un dèficit històric i de mercat. Comencem per destacar el desconeixement de la llengua pròpia, que és el vehicle de comunicació de la cultura catalana, que l'any 1975 ni tan sols la meitat dels habitants de Catalunya n'acreditava la competència per a la seva lectura i que només el 74% deia que l'entenia; o bé l'escàs mercat editorial que es podia deduir dels 611 títols escadussers editats en català, aquell mateix any (1975) –en l'actualitat se'n publiquen quasi nou mil–, o la total inexistència de mitjans de comunicació en llengua catalana de ràdio, televisió i premsa diària escrita. Aquest dèficit ha comportat la pèrdua d'una part important de la indústria cultural, que ha fet molt difícil l'actualització dels referents culturals i dels mites de Catalunya, i la integració d'una societat d'origen tan divers (tan sols, entre 1961 i 1970 es van establir a Catalunya 720.000 persones vingudes de fora; en el cens de 1991, els nascut fora de Catalunya i els seus fills representaven el 41% del total del cens de la població catalana); per tant, cal continuar treballant per donar una identitat pròpia a un context econòmic i cultural cada vegada més globalitzat i homogeni. Fóra impensable pensar en un futur per a la cultura catalana; possiblement ni tan sols tindria present o aquest tindria mancances importantíssimes, si Catalunya no hagués recuperat les seves institucions d'autogovern, i des de totes les institucions democràtiques del país no s'hagués dut a terme, durant aquests vint anys, una important actuació en el camp de la cultura.

Per poder fer un diagnòstic de la situació de l'accés i del consum cultural a Catalunya, cal conèixer l'oferta que arriba al mercat català. Cal diferenciar tres nivells en relació a la producció, difusió i consum de béns culturals. D'una banda, la cultura local catalana destinada, bàsicament, al consum propi; d'una altra, la cultura produïda a Catalunya i que es destina al mercat català, però també al mercat espanyol i internacional, que sol ser en llengua castellana; i finalment, la cultura que es fa fora de Catalunya però que es consumeix a casa nostra. Analitzant aquests tres nivells, podrem conèixer la dimensió del consum en el mercat català. Podem dir que Catalunya representa entre un 20 i un 25% de la quota del mercat espanyol pel que fa al consum cultural, bona part d'aquest consum, però, correspon a béns i serveis produïts fora de Catalunya. A Catalunya es produeix al voltant del 86% de les representacions de teatre i dansa, el 80% de les vendes de diaris o el 70% dels concerts programats i del consum de llibres. La quota corresponent a les emissions de televisió amb seu a Catalunya (TVC i TVE-Catalunya) se situa en el 35% de l'audiència, i pel que fa a les indústries cinematogràfiques catalanes la quota de mercat és pràcticament inexistent.

De tota aquesta producció només s'exporten béns culturals en el sector editorial (un 60% del mercat espanyol) i en el sector de les arts escèniques, ja que a Espanya, el 23% del total de les representacions que s'hi fan són realitzades per grups professionals catalans.

En termes comercials i amb dades de l'any 1994, el volum de vendes dels principals productes culturals industrialitzats van representar les quantitats següents: 85,7 mil milions de pessetes en llibres; 50 mil milions en diaris i revistes; 14,2 mil milions en discs, 11,3 mil milions en recaptació dels cinemes i 8,6 mil milions en venda o lloguer de vídeos. El valor total de les despeses assumides pel conjunt de teatres catalans ascendí el 1995 a 4.136 milions de pessetes, dels quals gairebé la meitat es van cobrir amb subvencions i altres aportacions públiques directes.

Per conèixer els hàbits de consum dels catalans, contrastarem els seus resultats amb les dades de vendes dels productes culturals que hem vist, i així podrem entendre millor el seu comportament cultural, per nivells sòcio-demogràfics. Així, podem observar a partir d'un estudi realitzat darrerament sobre el consum cultural a Catalunya, que les activitats culturals i de lleure que tenen un consum més gran són, de major a menor: mirar la televisió, escoltar música, escoltar la ràdio i llegir llibres. I que, segons el grau de participació personal, el comportament dels catalans es classifica en set categories:

el	5,4 %	-	són emissors musicals
l'	1,9 %	-	són emissors interpretatius
el	10,1 %	-	són emissors plàstics
l'	11,8 %	-	són consumidors dinàmico-participatius
el	18,9 %	-	són receptius socials
el	36,4 %	-	són receptius passius
el	15,6 %	-	són infrareceptius

la qual cosa ens indica que el percentatge més elevat el trobem en el grup dels receptors passius amb un 36'4% del total, i que explica el consum de productes relacionats amb les activitats que acabo d'esmentar (mirar la televisió, escoltar música, escoltar la ràdio i, finalment, llegir llibres).

Malgrat l'increment demogràfic, la major disposició de temps lliure i l'augment de nivell educatiu i de renda, que en els darrers 50 anys s'ha produït a Catalunya, no ha quedat reflectit, com es podria esperar, en el recíproc augment del consum de productes culturals (sobretot els que s'entenen per productes, específicament, culturals), pel fet que, paral·lelament, han nascut noves formes d'activitat i d'ocupació del temps lliure com l'esport o el turisme. Tot i aquest estancament en referència al consum de l'anomenada alta cultura: teatre, cinema, música clàssica, exposicions cultes, etc. hi ha un increment de la seva valoració social, i alhora es produeix un sentiment de frustració entre un sector de la població, majoritàriament dones i adults d'entre 30 i 44 anys i amb un nivell social més elevat que volen consumir aquesta cultura, i que per raons econòmiques, de manca de temps i, fins i tot, de manca d'oferta, no veuen assolit aquest desig. Una altra observació que hem de destacar, és el fet que entre la gent més jove hi ha una tendència a consumir un altre tipus de producte cultural, bé sigui en nous formats (CD, DVD, etc.), bé sigui a través de grans concerts-espectacle molt massius que es realitzen en equipaments no destinats, tradicionalment, a la cultura (camps d'esport, plaça de braus). És evident que aquesta observació no la podem generalitzar ja que, com he comentat abans, el consum d'un bé cultural ve determinat també per la seva pràctica anterior, per la tradició, bé familiar, bé social.

És ben sabut que en els països occidentals hi ha uns fenòmens generals que afecten l'accés i el consum cultural i dels quals Catalunya no es queda al marge, com la globalització i les noves

tecnologies, que permeten un accés i una distribució immediata als productes culturals i que ha significat l'increment de l'oferta a disposició del públic. Però, malauradament, aquest augment no ha representat una diversificació dels productes a l'abast dels seus consumidors, ans al contrari, les distribuïdores han optat per productes dirigits al gran públic, elaborant un discurs únic, poc divers, amb campanyes publicitàries molt fortes al darrera.

En aquest espai, les cultures minoritàries encara hem trobat més entrebancs per sobreviure, ja que la producció local representa una part molt petita de la oferta total i, per tant, corre el risc de desaparèixer, com està passant amb la indústria cinematogràfica o discogràfica catalanes. Elaborar productes que responguin alhora a les demandes d'informació i de reconeixement i que alhora siguin exportables, és un repte que cal propiciar; cal trobar productes que, tot i ser destinats a un públic local, puguin esdevenir, en termes comercials, beneficiosos per a les empreses distribuïdores. En la producció d'aquests productes també entren en joc elements com la llengua, o els valors que incorporen que, si bé serveixen per protegir-se de les influències externes, també impliquen una dificultat a l'hora de la seva exportació, i que cal avaluar en cada circumstància el que convé fer.

En el context de la producció cultural catalana només trobem un sector que gaudeix, si més no fins ara, d'una sòlida estabilitat internacional. Aquest és el món editorial; la seva producció, majoritàriament elaborada en llengua castellana, té un mercat molt important en el territori espanyol i sobretot a llatinoamèrica, i aquesta consolidació, en aquests mercats, ha estat sovint utilitzada per projectar i per donar a conèixer en aquests mercats la cultura catalana i els seus escriptors. S'ha produït en aquest camp una sinergia favorable per a la nostra cultura.

En l'anàlisi dels hàbits de consum cultural de la societat catalana hem de valorar, a més, altres factors importants que determinen també l'accés a la cultura. D'una banda, la cada cop més forta presència de mitjans informàtics, multimèdia, digitals, és a dir, de nova tecnologia (ordinador, internet, MP3, reproductors de vídeo, DVD, CD, etc.) en els domicilis dels consumidors, que fa que cada vegada més la cultura es consumeixi a les pròpies llars per la facilitat del seu accés, l'aprofitament del propi temps lliure, l'abast de productes diversos al servei del consumidor, en detriment del consum dels productes culturals més tradicionals (excepte quan això implica un consum participatiu).

Un altre factor molt important a tenir en compte a l'hora de la producció, distribució, accés i consum dels productes culturals que hi ha a Catalunya, és la creixent immigració d'origen extraeuropeu que complica la integració social i cultural. Ja no es pot parlar de multiculturalitat, pensant només en dues cultures, com fins ara, d'origen peninsular (l'autòctona catalana i la forana castellana); en aquests moments estem en un procés híbrid d'interiorització i d'incorporació d'aportacions d'altres cultures molt llunyanes a la nostra. En darrer lloc, la nostra situació física en el marc europeu ens converteix en un país eminentment turístic, i aquest factor repercuteix en les exigències i demandes d'equipaments, serveis, i també en productes culturals de cara a aquests nous consumidors, que també s'han d'atendre.

QUINS DÈFICITS TROBEM ENCARA EN LA SITUACIÓ CULTURAL CATALANA?

En arribar la transició espanyola, el nou govern de la Generalitat de Catalunya va haver d'esmerçar per a la cultura molts recursos econòmics, ja que ens trobàvem amb un dèficit important quant a infrastructures i recursos humans professionals, com a conseqüència de l'etapa dictatorial anterior. Ara, però, en aquests darrers anys aquesta injecció econòmica s'ha estancat o fins i tot s'ha reduït. Ens trobem en un moment baix; d'una banda ni el sector cultural ni, moltes vegades, els polítics, han sabut explicar la importància de la cultura en el desenvolupament de la societat catalana, no només en termes d'identitat, sinó també en termes de cohesió social, de sensibilitat, de sentit crític i també de rendibilitat econòmica, i, de l'altra, la imatge que la societat civil té d'aquesta és de la lluita d'uns quants artistes i institucions per obtenir subvencions. Davant aquesta situació es fa difícil justificar més recursos a favor de la cultura quan hi ha grans dèficits en sectors tan importants com la sanitat o l'educació. S'ha de treballar perquè la cultura esdevingui una prioritat nacional, sentida i compartida pel conjunt dels ciutadans de Catalunya.

En aquests moments no hi ha un pla general d'objectius i prioritats pel que fa al sector cultural a Catalunya; la Generalitat en aquests vint anys ha prioritzat la política lingüística –tema important que calia prioritzar (i que sí que té un pla general d'actuacions)–, però no ha tingut prou cura en els altres sectors culturals que no han rebut una política clara d'objectius i, ara per ara, tothom vol escombrar cap a casa, sense seguir cap línia. Es

poden entendre les dificultats de finançament i de pressupost, més difícil és ja entendre les dificultats que es deriven d'una certa manca d'orientació i d'objectius en el camp cultural. Com abans comentava, l'Administració no ha de ser l'única font de finançament de les institucions culturals, i és bo que el teixit cultural opti per utilitzar recursos provinents del sector privat si no es vol quedar al marge del mercat per manca de finançament.

Una altra mancança molt important la trobem en el fet que pocs creadors poden viure de la seva feina creativa; aquesta està mal remunerada i poc valorada per una societat que es mou, quasi exclusivament, per l'èxit comercial d'un producte. Manquen infrastructures que formin creadors de més alt nivell cultural, i la innovació i la qualitat no gaudeixen de prou reconeixement social. Per una cultura com la catalana, de dimensions reduïdes com la nostra, el «plus» cultural que ens aporta la cultura de qualitat és un fet importantíssim de cara al nostre propi prestigi i afavoreix la integració identitària i el reconeixement internacional.

Per altra part, a Catalunya ens trobem amb una realitat de bilingüisme cultural. Tot i que existeix una gran producció d'obra en llengua catalana, també existeix en llengua castellana, i el ciutadà catalanoparlant té assumida aquesta realitat bilingüe i no discrimina un producte per raons idiomàtiques. Això fa que les grans empreses, coneixedores d'aquesta realitat, no facin cap esforç per promoure els productes en llengua catalana si aquests no vénen acompanyats de beneficis comercials que justifiquin aquest presumpte esforç. Per tant, la resposta, hem de buscar-la en els valors, en els hàbits culturals, en la qualitat del producte i en el compromís dels catalans en la seva llengua i cultura.

Tampoc el sistema educatiu ha esdevingut, de manera suficient, un àmbit promotor de la cultura com hauria estat desitjable. Tot i que actualment trobem matèries artístiques en l'ensenyament primari o en l'ensenyament secundari, aquesta opció és encara minoritària i limitada a un sector petit de la societat, especialment sensibilitzat per aquests temes. El gust per la música, per la pintura, etc., està poc treballat en l'àmbit escolar, i poques escoles o professors transmeten aquesta sensibilitat entre els seus alumnes.

Com abans deia, els mitjans de comunicació, que haurien pogut ser la millor plataforma de difusió i producció de la cultura –immersos en la lluita pels índexs d'audiència, que han esdevingut el principal punt de referència–, han rebaixat els continguts culturals a favor de programes altament comercials, tendint a excloure una programació de continguts de més gran qualitat, encara que minoritària, o bé traslladar-la a franges horàries nocturnes i dels segons canals públics.

Per sectors, l'àmbit de les arts plàstiques i del patrimoni és el que té un nivell de consum i d'accés més minoritari. Hi ha un desinterès general i una manca de cultura artística que, com he comentat, no té prou suport de les institucions educatives ni de les pròpies institucions involucrades. L'art no forma part de la vida quotidiana de la gent; més aviat és vist com un luxe elitista, dominat pels especuladors. Els polítics no tenen prou clara l'aportació de l'art i del patrimoni al benestar col·lectiu, i en general aposten més per valors consolidats que per la promoció de nous valors creatius. Fins ara s'ha treballat en la recuperació del dèficit històric que teníem (patrimoni, restauracions, museus locals, MNAC...), però no s'ha fet una política pedagògica prou contundent en els diferents àmbits. Manquen estratègies noves que ajudin a construir un sistema de museus i de foment de l'art, amb un fil conductor clar, que prioritzi i doni directrius per coordinar i aprofitar els escassos recursos existents; s'haurien de dur a terme polítiques a llarg termini de foment del consum i accés a l'art i al patrimoni cultural.

Assistents a la conferència. Fotografia M. Sala. MASMM.

El mercat de l'art contemporani és molt fràgil, ja que es mou per cicles econòmics i especulatius. Aquest fet fa que no es consolidi una oferta de galeries d'art, amb prou capacitat financera que ajudin a dotar d'una certa estabilitat el treball creatiu dels artistes. Per altra banda, si bé el col·lectiu de museòlegs i arxivers ha crescut notablement i ha avançat professionalment, el gran patrimoni arquitectònic, documental i arqueològic que té Catalunya fa pensar en la important tasca de conservació i de protecció d'aquest patrimoni que encara hi ha pendent de fer. Catalunya té un patrimoni arquitectònic, documental i arqueològic molt important. 30.000 béns culturals, immobles i materials catalogats, dels quals 2.000 són d'interès nacional.

El sector de les arts interpretatives en viu, a diferència del de patrimoni, ha millorat sensiblement en els darrers anys. L'empenta dels grups independents, juntament amb la gran inversió pública en infrastructura i per donar estabilitat al sector (TNC, Ciutat del Teatre), ha permès la professionalització d'un nombre importants de creadors i de companyies, que han assolit un bon nivell de qualitat i un prestigi reconegut dins i fora de Catalunya. El desenvolupament de la televisió pública a Catalunya, a més, ha permès promocionar i consolidar econòmicament la situació professional de molts tècnics i artistes.

La programació estable permet una fidelització del públic, així com els nous sistemes telemàtics de venda d'entrades ha facilitat l'accés a aquests espectacles en viu, oblidant les «famoses» cues. Tot i aquest panorama força positiu, no podem deixar de veure les grans desigualtats territorials pel que fa a l'oferta i a les infrastructures que trobem en aquest camp. Hi ha municipis que han sabut crear-se un públic i que, per tant, poden oferir una important i diversificada programació pública o privada de teatre, música o dansa (Sabadell, Terrassa, Girona, ...), d'altres ho han fet per la seva tradició cultural (Mataró, barris com Sants, Gràcia, ...) o bé d'altres s'han mogut empesos per la influència del turisme estiuenc i han creat festivals (Perelada). Tot i les dificultats pressupostàries que, com tot el món cultural, pateix, aquest és un sector que està ben situat per expandir-se i ampliar públics.

En aquest apartat destacaré l'esforç que les associacions culturals tradicionals han realitzat per conservar el patrimoni etnològic de Catalunya, (gegants, nans, bestiaris, trabucaires, moixigangues, falcons, castellers, correfocs, danses i espectacles teatrals, sardana, etc.).

Sens dubte, la principal indústria cultural catalana, m'hi he referit diverses vegades, és l'editorial, gràcies al gran pes de la publicació de llibres en llengua castellana, però també la producció de llibres en català és molt important amb l'esforç de les editorials i el suport governamental (Suport Genèric, que adquireix 300 exemplars de cada llibre editat en llengua catalana i que distribueix a través de la xarxa de biblioteques de Catalunya). Aquest és l'únic sector amb una clara projecció exterior que representa el 60% de la facturació editorial espanyola i que té una notable presència exportadora. Actualment, però, hi ha un gran repte que cal assolir. L'entrada de les noves tecnologies, amb la producció multimèdia, significa un gran esforç d'inversió en nous mitjans tecnològics, una bona formació dels seus professionals i la recerca del mercat corresponent amb l'elaboració de nous productes de nous formats, si no es vol perdre aquest tren. També les noves tecnologies s'han introduït en el món de la difusió i de la distribució, així com de la consulta, amb les anomenades llibreries virtuals (que permet localitzar en un moment el llibre que vols i, si no se'n disposa en aquell moment, te'l cerca en la xarxa i te'l fa arribar a casa). També en aquest sector les xarxes de biblioteques, tot i que encara són deficitàries, han anat consolidant-se. En aquest sentit, és important el paper que facin les escoles per potenciar i incrementar el nombre de lectors en llengua catalana.

Cal destacar també, que el consum massiu de productes culturals han estat animats pels nous espais comercials, en els quals es pot trobar una gran diversitat de productes (llibres, música, CD, vídeos, jocs), els destinataris dels quals solen ser gent relativament jove, i que, a més de comercialitzar, es converteixen en fòrums on es fan conferències, debats, sobre temes culturals (FNAC).

Tot aquest panorama, en part optimista de cara al futur, potser sobta amb el fracàs de la producció discogràfica i audiovisual catalana. Segurament té a veure amb la petita dimensió del mercat cultural català, enfront de la globalització d'aquests productes, provinents majoritàriament dels Estats Units. La reducció del volum de producció pròpia repercuteix en la capacitat de competir en el mercat.

Si bé, en aquests darrers anys, hi ha hagut una forta inversió de recursos públics a projectes cinematogràfics i televisius, els resultats han estat baixos, insatisfactoris. Mentre que la producció cinematogràfica no acaba d'arrencar

(de les pel·lícules que anualment es produeixen a Catalunya, només un parell o tres, tenen un mínim ressò entre el públic), les sèries televisives de producció pròpia comencen a tenir uns resultats positius i, si bé aconsegueixen un gran nombre d'audiència, la seva venda o exportació no és gaire gran. Segurament un dels problemes que hi ha en aquest sentit és que es treballa amb un únic client, Televisió de Catalunya, i aquest no disposa d'un departament de vendes prou competitiu. Tot i així, la producció de dibuixos animats, documentals i espectacles, realitzats pel sector privat, a poc a poc, es va consolidant. Caldrà esperar el text d'una nova Llei de Ràdio i Televisió Local que permeti consolidar el sector dels mitjans de comunicació en català.

Per acabar tot aquest repàs sobre la situació de la cultura catalana, fonamentalment, en termes de producció i de consum cultural, se m'acudirien moltíssimes propostes d'actuació per millorar-ne la seva situació. A tots vosaltres també se us n'acudirien, algunes de més concretes, d'altres de més generals. Permeteu-me, però, que jo en prioritzi unes quantes, que considero necessàries per a garantir un esdevenidor positiu per a la nostra cultura.

La societat catalana és una societat complexa en relació a la voluntat dels ciutadans per accedir al consum cultural. Cal crear una oferta àmplia, per afavorir l'accés i el consum culturals a aquells que en són poc receptius; cal potenciar les associacions, institucions i grups que fomenten la cultura amateur (corals, teatre, cineclubs, etc.); cal enfortir l'actuació dels agents creadors d'hàbits de consum cultural: família, escola i mitjans de comunicació; cal delimitar bé la intervenció pública en la cultura: fonamentar la iniciativa privada amb l'ajuda pública, i la gestió privada i els recursos privats en les iniciatives culturals públiques; cal obtenir un públic ampli, eixamplar el mercat per fer rendible la producció cultural sense empobrir el conjunt de l'oferta cultural; cal estimular la producció de qualitat en la cultura. Sense qualitat i sense sentit crític, que sense cultura, acaba per no servir a la seva comunitat nacional. Dissenyar i promoure una política que, per una economia i per un mercat comercial de petites dimensions com el català, afavoreixi la producció cultural de qualitat, que incorpori un elevat valor afegit, aquells valors que incorporen els creadors de qualitat i que afavoreixen la nostra internacionalització cultural; cal estimular les sinergies de col·laboració entre els diferents sectors culturals per afavorir un ampli mercat, els mites, els valors i els referents culturals que es creen per acumulació d'experiències. Amb l'especial suport dels mitjans de comunicació; i cal també, pensar o considerar sempre que el nostre mercat cultural no és el Principat, sinó els Països Catalans.

Miquel Reniu

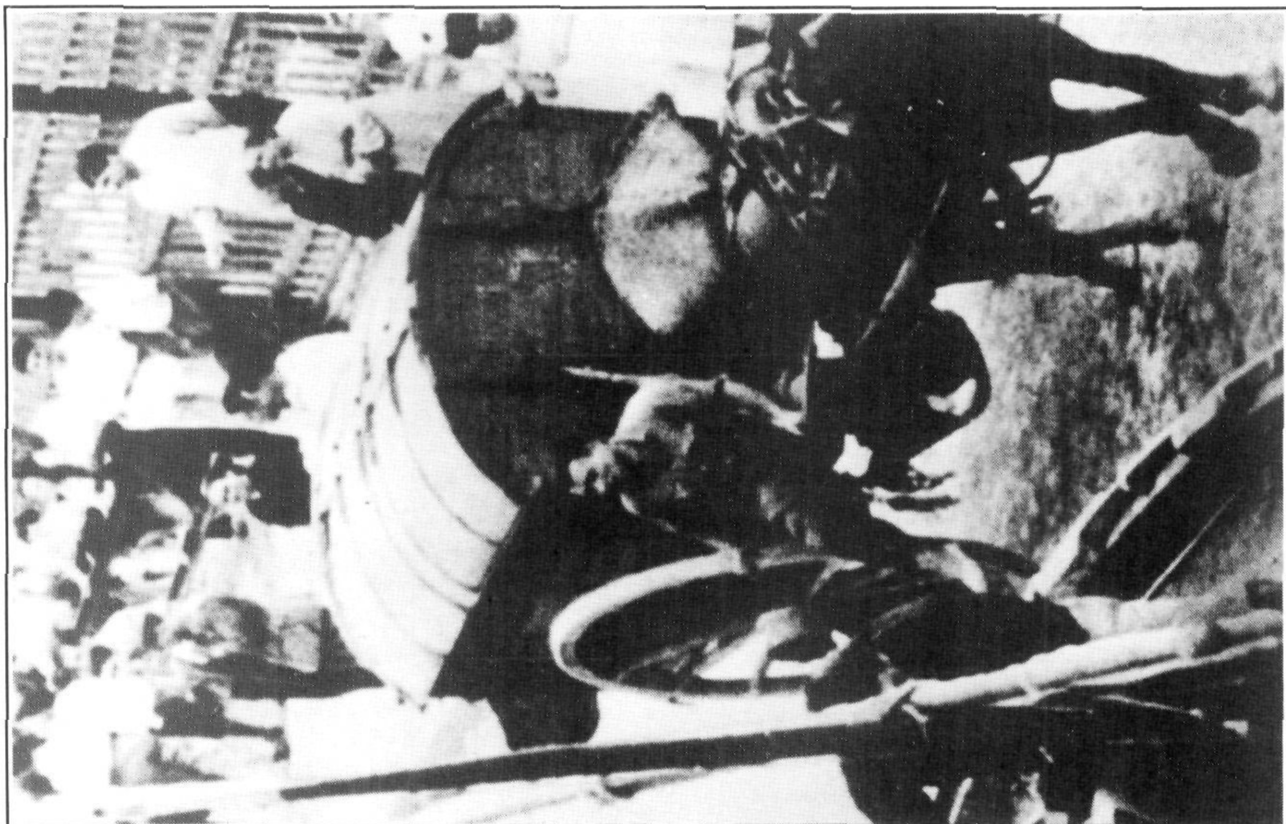
— DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA —

Els cotxes dels bateigs, al carrer Portal de Valldeix (1955?). MASMM. Arxiu d'Imatges. Fotografia Família Tàpias.

El cotxe dels morts de primera classe, a l'Esplanada (1955?) MASMM. Arxiu d'Imatges. Col·lecció F. de P. Enrich i Regàs.

El carro de la brossa, a baix a mar. MASMM. Arxiu d'Imatges. Col·lecció F. de P. Enrich i Regàs.

Carro amb vela al capdamunt del carrer de la Coma (1955). MASMM. Arxiu d'Imatges. Col·lecció F. de P. Enrich i Regàs.

Museu Arxiu de Santa Maria
Mataró

Col·labora:

Patronat Municipal de Cultura

MATARÓ